

De Hollandse hovenier, aenwyzende op wat wyze men de boomen moet enten, oculeren, zogen, planten, snoeijen, en çierlyk onderhouden, om dezelve jaerlyks met vrugten beladen te zien: mitsgaders een klaer bericht om den wyngaard in de open lucht en in koude

<https://hdl.handle.net/1874/289878>

LMU.

ZK 161

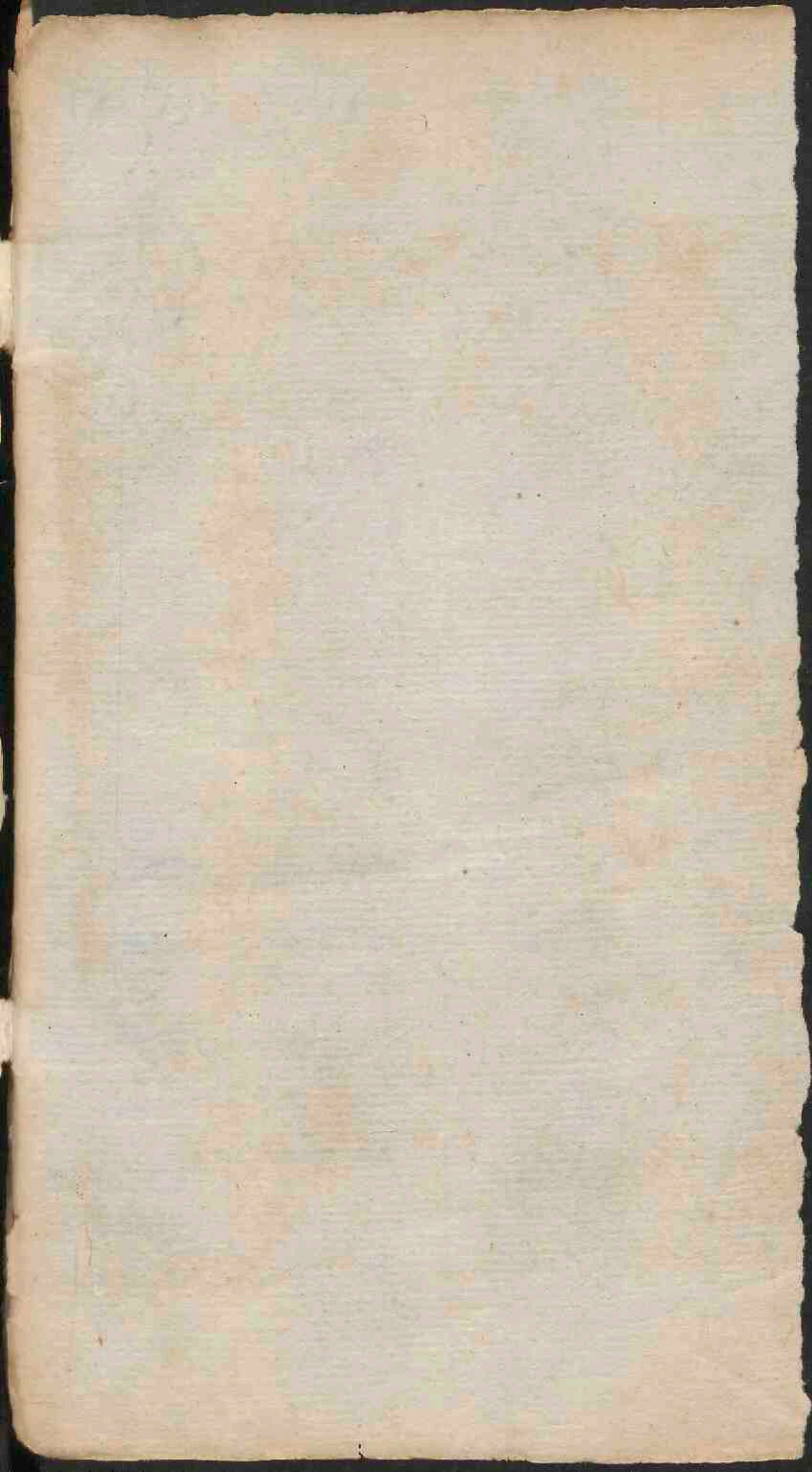

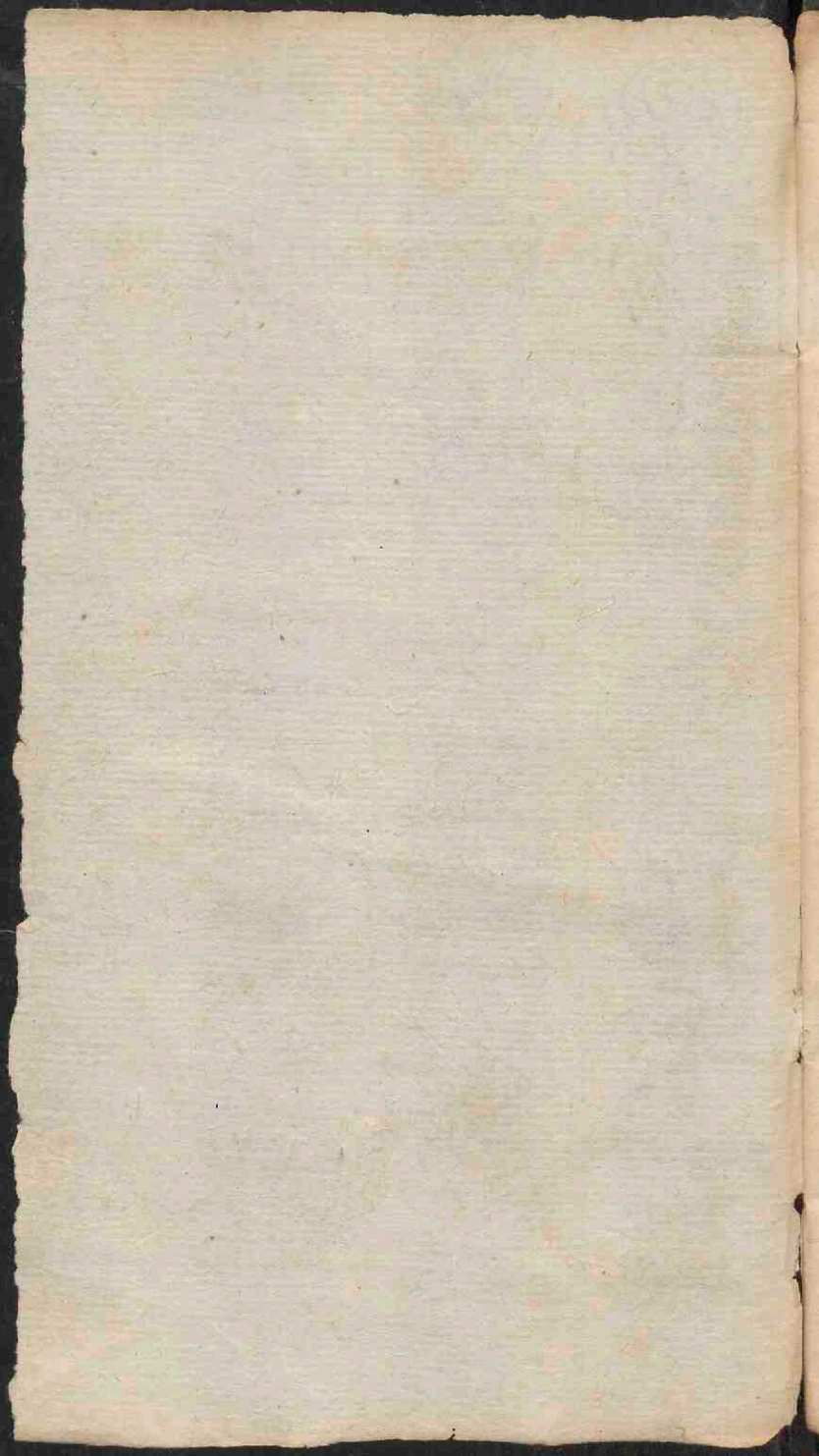
EX LIBRIS

Levensverzekering
Maatschappij
Utrecht

NE SCIRE FAS EST OMNIA

DE HOLLANDSE HOVENIER,

AENWYZENDE

Op wat wyze men de BOOMEN
moet Enten, Oculeren, Zogen,
Planten, Snoeijen, en gierlyk
onderhouden, om dezelve
Jaerlyks met Vrugten be-
laden te zien.

MITSGADERS

Een klaer Berigt om den WYNGAARD
in de open Lucht en in koude Kas-
sen voort te kweken.

ALS OOK

KORTE ONDERRIGTINGEN

Omtrent het waernemen van den
BLOEMHOF EN MOESTUIN.

Alles hier te Lande door eigen ondervinding gestaeft.

TE LETDEN

By ABRAHAM KALLEWIER,
MDCCLXIX.

VOORBERIGT

A E N D E N

L E Z E R.

Edert dat het schryven van Boeken eene kostwinning geworden is, zyn eenige Uitgevers tot die laegte vervallen, dat zy niet anders hebben aan 't licht gebracht, als het gene zy van andere Schryvers ontleent hebben; waer door ze met de veeren van ande-

VOORBERIGT

ren pronken. Hier van strekken de Reis-beschryvingen, door Zulken uitgegeven, dewelken noit uit hun Vaderland geweest zyn, maer hun bedient hebben van oude en latere Schryvers, om uit den zelve hunne Reis-verhalen by een te lappen, tot onwrikbaere bewyzen. Uit dezelve bron wellen ook veele kreupele Vertaelingen, dewelken egter in de Voorredens van Geleerde Mannen, daer voor mede beloont wordende, fraei opgesmukt worden. Dewyl andere Petits Maitres, als verrezene Socraeffen, hunne Meesterstukken, bestaende in kinderagtige Almanachs vertellingjens, uit franse prullen overgenomen, de Wereld voor nieuwe munt in de handen stoppen:

AEN DEN LEZER.

pen: of de Levens-manieren van anderen boertig, na hunne verbeelding, doorstryken: want het valt ligter anderen te berispen, als zig zelve te leeren kennen. Gene minder rol spelen ook die Digtens, welker kern enkel in hoogdravende en ydele lofstuitingen bestaat. Ondertussen hebben veel Schryvers hier door den egten weg gevonden, om hun oogwit, dat is om aen de kost te komen, de beurzen van hunne Lezers luzzende, te bereiken. Het Gemeen is hun waerlyk, nevens de Koffy-winkels, voor deze wezentlyke gedaene diensten wel eenige dank verschuldigt. Maer of Uitgevers, die op werkzame verrigtingen stoffen, en dezelve aen hunne Lezers

VOORBERIGT

als wiskonstige ondervindingen tragten uit te venten, daer zy, gene de minste kennis van zaken hebbende, alles uit andere Schryvers bottelyk, ja dikwils verkeerd overnemen, eenige lof verdienen, laet ik aen het oordeel van den G. L. over.

Ik ooge op het boekje onder den tytel van *Almanach der Hoveniers*, door C. S. A. V. L. te Amsterdam uitgegeven: alwaer men in de Voorreden stoutelyk durft snorken: *Dat 'er veel over dit onderwerp geschreven is, met aenmerkingen die de proef niet kunnen uitstaen doormengt: dat een Liefhebber daer door niet onderwezen, maer in verwarring gebracht word.* Weshalven de Uitgever

AEN DEN LEZER.

gever op het voetspoor van den Be-
roemden Bradley wandelende, alles
kort verbandelt, en voegt 'er niets
by dan het geen op de beproefde on-
dervinding steunt; en daerom zal
men weldoen al het overige te ver-
werpen om zig hier aen naeuwkeu-
rig te houden; vermids alles, wan-
neer men den voet van dezen Ho-
venier houd, onseilbaer wel zal
slagen: want deze geëxperimen-
teerde Tuinier heeft alles, ver-
mids de oordeelkundige Bradley
onder ecne andere Luchstreek
woont, nauwkeurig onderzocht, en
de zaken, die onnodig in dit werk-
je waren, daer uit geworpen, en
met andere zaken grotelyks ver-
meerdert, op dat men niets meer,
dan alleen dit werkje zoude no-

VOORBERIGT

dig hebben. Verwonder uw hier niet over G. L. want men heeft hier *de kern van een groote menigte boeken, het geen van geen geringe arbeid is,* volgens 's Mans eigen getuigenis. Maer in hoe verre deze Boek- en Uittrekszels hovenier de spyker op 't hoofd geslagen heeft, zal men uit de volgende staeltjens kunnen ontdekken.

Bladz. 42. zegt de Schryver, *om de lyst van de bekende vrugten grotelyks te vermeerderen, dat in Mey de Peeren geheel uit de tyd zyn: dog in tegendeel krygt men eenige VROEGE Appelen.* Door het woord *vroege* moet men, na myn gering vernuft, *appelen van het zelve Jaer-gewas* verstaen.

Maer

AEN DEN LEZER.

Maer men vraegt misschien waerom die *vroege* appelen niet uitgedrukt? Om dat hy ze niet kent. Want niemand moet denken, dat Mei-zuur, Mei-zoet, enz. (by de welken hy nog andere hadde kunnen voegen, zo hy *Bladz. 39. van het Register agter de Nederlandse Hovenier*, die hem deze appelen heeft opgegeven, had omgeslagen) Zomer-vrugten zyn: maer in tegendeel Winter-vrugten, die in de Ooft-kamer in Mei haere rypte verkrygen. Het lust my niet om alle de botte misflagen uit dien *Almanach der Hoveniers* aen te wyzen, en de onkunde van dezen Schryver ontrent de culture naekt te ontdekken: derhalven zal ik met deze navolgen.

V O O R B E R I G T

gende aenwyzinge daer van afscheiden.

Bladz. 34. zegt hy: *Indien men een Wyngaerd in een Trekkas of agter eenig glas heeft, zoo begint die verre te vorderen; dog men moet de Loten TWEE OF DRIE DUIMEN BOVENDE VRUGT afzetten.* Zie daer eenen gebaenden weg om de plant door de konst voortgezet anders te behandelen: te weten met twee of drie duimen boven de vrugt af te zetten, om daer door een doodbekking top-punt te verkrygen. Hadde deze doorflepen Tuin-held de minste lugt van den Wyngaerd gehad, dan zoude hy de *Byzondere Aenmerkingen van de Lustboven* zoo flordig niet uitgeschreven, nog
schan-

AEN DEN LEZER.

fchandelyk verdrait hebben. Want daer word gezegt, dat men op HET TWEEDE OF DERDE OOG *boven de laetste druiftros moet snoeijen.* Of nu een onkundig Hovenier, door zulke verkeerde prul-uitschryvingen, in zyne verrigtingen de gewenste uitkomsten zal erlangen, zal hem de tyd best ontdekken. Ondertussen zal ik my wel wagten, om volgens de les van dien Tuinier A-brikozen en Perzikken in January te snoeijen. Maer dien Prul-schryver met zyn Volkje latende varen, is het my genoeg, myne Landsgenooten te hebben aengewezen, dat ze hun door zulke zwetkende onkundige onderrigtingen niet laten misleiden, zoo

ze

VOORBERIGT; ENZ.

ze in hunne Tuin-oeffeningen wel willen flagen. Om dan op zekerder gronden te bouwen, heb ik, die nog na' eer, nog na voordeel dinge, myne Tuin-oeffeningen, na den Jare 1742. op nieuw onder onze Lugtstreek werkelijk nagegaen, verbeterd, en merkelyk, volgens myne eigen ondervinding, vermeerdert; de toets daer van aen uw G. L. overlatende.

DE HOLLANDSE HOVENIER;

A E N W Y Z E N D E

Op wat wyze men de Vrugtboomen moet
Enten, Oeuleren, Zogen, Planten,
Snoeijen, enz. De WYNGAERD
in open lucht en in koude kas-
sen voortkweken: en de
Bloemhof en Moes-
tuin waernemen.

I. HOOFD-DEEL.

*Van de Gronden, en der zelwer
bearbeidinge.*

 m eenen Lusthof tot zyn
genoegen te bezitten, in
verwachting van die jaer-
lyks met veele goede vrug-
ten gestoffeert te zien,
moet men daer toe eenen hogen, uit
het water gelegen, waterpassen grond
verkiezen. Indien men den zelven,
twee

twee voeten boven het winter-water
 gelegen, kan bekomen, zal die den
 groei der gewassen zeer bevorderen :
 dog dusdanigen hogen grond niet kon-
 nende verkrygen, zal men eenen lager
 met eene winter water-keeringe om-
 ringen. Men vind hier in Holland ve-
 lerhande gronden, van den welken de
 zand-gronden, boven met zeven of
 agt duimen kaluw-aerde bezet, de
 vrugtbaerste zyn; om dat de zulken
 geene bemestinge, als den afval der
 boom-bladen, benodigen; gelyk ook
 niet de vette, met kaluw-aerde be-
 zette, klei-gronden; maer deze moe-
 ten, voor de boom-beplantinge of
 andere beteeling, met zand wel ge-
 broken, doormengt, en bearbeid wor-
 den; en zulks wel voor den winter,
 met dunne kleine steeken lugtig op
 malkander, wanneer zodanige klei-
 gronden, bevroren geweest zynde,
 mul zullen worden. Daer en tegen
 moeten moerige en losse zand-gronden
 even na den winter gespitt worden;
 wanneer de Lente-zon den zelven be-
 kwamer zal verwarmen.

In Veen-gronden zal alles schielyk
 groeijen

groeijen en voortkomen, daerom zyn deze zeer dienftig voor Boom-kwekers; maer ervaere Tuin-oeffenaers zullen die niet verkiezen, vermits de daer uit voortgekomen vrugten gemeenlyk voifer, wateragtiger en onsmakelyker zyn.

Wyders moet agt gegeven worden, dat men in alle gronden, in den welken van onder eene korft of schil van our, leem of daery gevonden word, zoo diep laet fpitten, dat dezelve doorgedolven en klein gebroken word; want zulks verzuimt zynde, zal het water niet kunnen doorzakken, maer daer op blyven ftaen, het geen de wortels der boomen doet verkouden en verrotten, vooral van hoog-ftamde Peeren-boomen, welker wortels diep fchieten en het onderfte der aerde zoeken: maer aen de Appel-boomen, als hunne wortels niet diep in den grond fchietende, zal het zelve niet zoo fchadelyk zyn.

Eenen gewenften grond verkregen hebbende, zal men de zelve, voor het aenleggen van zynen Hof, met slootten, die ten minften boven de kanten

ééne

één roede wyd en vier voeten diep zyn, omringen; op welker kanten Willige pooten moeten gestoken worden, tusschen de welken jongen Elst, waer toe men tweejaerige keuningen moet nemen, geplant word: deze zullen tot eene bekwame boom-bemanteling, die de schraele winden keert, verstrekken.

Men vind Liefhebbers, die hunne gronden, met regt-licinde of met holle belatte muuren, omzetten; dog ik verkies regte, digt-geplankte, schuttingen, die agt voeten hoog, niet belat, maer bruin geverwt zyn; want de bruine verw is zeer voordeelig tot het bevorderen van den groei der vrugten. Tegen schuttingen van Perzikken-boomen zouden om hoog dubbelde latten, winkelhaeks-wyze, kunnen gespykert worden, om daer op losse dek-planken te leggen, tegen dewelken rietmatten kunnen gezet worden, om de bloeizels of de jong gezette vrugten tegen hagel-buijen en sterke vorst te dekken: dog men moet niet verzuimen, na dat men zulke buijen niet meer te wagten heeft, deze
losse

loffte dek-planken weg te nemen, op dat de boomen den regen en dauw zouden genieten.

Nademaal ik, by ondervindinge, de onkunde der arbeiders aengaende het verdelfen van eenen grond vernomen heb, zoo agte niet ondienftig, de orde, die men daer omtrent moet houden, te berigten. Om dan eenen grond, van den welken de daery beneden de vier voeten legt, gemaklyk en zonder morlen te bearbeiten, zal men drie heijen aanleggen, welker eerfte vier voeten, dog de twee volgende, ieder zes voeten, breed moet zyn. De aerde van het eerfte hei moet vierkant voor-uit gefchoten worden, zoo dat de befte aerde onder komt, vervolgens de minder, dan de flegfte, en ten laetften de daer op volgende daery: ten zy de daery dieper leide, wanneer men die, in het hei, met kleine fteeken moet breken. Hier na legt men het twede hei, zes voeten breed, aen: dog dit hei word in twee deelen, ieder drie voeten breed, verdeelt: de bovenfte én volgende aerde van de eerfte verdeeling

B

word

word op zyde uitgeschoten, maer de daer aen komende slegtste aerde voor-uit op de verdolven daery in het eerste hei; vervolgens word daer op de op-zyde uitgeschoten aerde geschoten: volgt als dan de tweede verdeling van dit tweede hei, van het welke de boven-aerde op het eerste hei voor-uit geschoten word, en daer mede in orde is; de volgende aerde word weder op zyde, en de slegtste voor-uit in de eerste verdeeling van dit tweede hei, en daer op de op-zyde leggende aerde geschoten. Daer na volgt het derde hei, insgelyks zes voeten breed, en in twee deelen, ieder van drie voeten breed, verdeelt: de bovenste en volgende aerde van deze eerste verdeeling moet op zyde, maer de slegtste in de tweede verdeeling van het tweede hei voor-uit geschoten worden; dus bekomt men drie verdeelingen, aen welker eerste, zynde de eerste verdeeling van het tweede hei, de boven-aerde ontbreekt: aen de tweede verdeeling van het zelve hei, de minder aerde: en aen de eerste verdeeling van het derde hei, de slegtste

ste aerde: nu komt men aan de tweede verdeeling van het derde hei, waer van men de bovenste aerde op de eerste verdeeling van het tweede hei: de volgende aerde op de tweede verdeeling van het zelve hei, en de slegtste aerde op de daery van de eerste verdeeling van het derde hei schiet: deze orde verkregen hebbende gaet men vervolgens met het verdeelen der heijen en verdelen des gronds voort.

II. HOOFD-DEEL.

Van de Aerde en deszelfs bemestinge.

Men heeft in Holland op veele plaetsen slegte, schraele, onvrugtbaere, en steenagtige aerde, dewelke niet dan door zwaere kosten te verbeteren is: nogtans is tot de laetste weinig ander hulp-middel, als dezelve te siften: dog daer men Daery of Our vind, moet men de zelve, als reets gezegt is, doorgraven.

Zandige, schraele, en uitgeteelde aerde tot boom-plantinge kan men niet alleen door koe-mest, daer toe die van zeer veel dienst is, maer ook door bagger en modder uit flooten en vyvers, mits deze door bevrizinge mul geworden is, merkelyk verbeterren.

Verkoude of al te vogtige aerde kan men door verrotte Paerden-mest, welker hitte uitgewazemt, en even na den winter ondergespit is, verwarmen en mesten.

Om verse onbeteelde aerde tot Pot- en Bak-bloemen, Meloenen, en de vroege Moes-teeling te bereiden, kan men oude vergaene Koe- of Paerden-mest, vergaene Rund, Boom-bladen, en bevroren Bagger met grauw duinzand door een gewerkt, gebruiken: dog men moet noit meer bereiden, als men jaerlyks nodig heeft.

Omtrent het bemesten van Perzik-boomen of andere fyne vrugten moet men indagtig zyn, dat men daer toe altyd oude mest moet gebruiken, want de nieuwe is, al te scherp zyn-
de, schadelyk. Van andere mesten
tot

tot verbeteringe van boom-vrugten, als daer toe van weinig nut zynde, zal niets melden.

III. HOOFD-DEEL.

Van den Kweek-hof.

Om veele schoone boomen te hebben, en van derzelve vrugten verzekert te zyn, is men op eene aenzienvolke Vermaak-plaets eenen Kweek-hof benodigt; want het is buiten alle tegenspraek, dat de plantzoenen, daer uit voortgekomen, beter zullen groeijen, dan die men van elders bekomt.

Tot het aanleggen van eenen goeden Kweek-hof moet men voor-al zorg dragen, dat men goede zaeilingen verkrygt: ten dien einde zal men tot plantzoenen van hoog-stamde Pceeren-boomen vergaderen de pitten uit het St. Nikolaes-peertje. Deze moeten in het laetste van November, in vogtig zand, om te kiemen, te meucken gelegt, en in het begin van A-

pril, op bedden van welbereide aerde, afzonderlyk gezait worden: dog tot laeg-stamde Peeren-boomen aen schuttingen, of tot Arborneins, zal men uitloopen of inleggers van vroege Kwee-peeren aenkweken: wel agt gevende, dat men daer toe noit Kwee-appels gebruikt. Tot plantzoenen van Appel-boomen moet men pitten uit het zoete Klapstaertje vergaderen: dewelke met half Januari, om te kienmen, te meuken gelegd, en in het begin van April gezait worden. Ook ent men op de uitloopen van het Paradys-appeltje.

De zaed-pitten worden op gemeste bedden, die wel omgespit en ter zon gelegen zyn, by mooi weer, drie duimen van malkander, in de aerde gelegd, en laet men de zelve aldaer weelig opschieten, mits zorg dragende, dat de grond altyd van onkruid zuiver blyft, ten dien einde zal men daer op oude rund, ter dikte van éénen halven duim, stroijen.

Als de zaailingen beginnen te schieten, het geen gemeenlyk omtrent
Mei

Mei is, zal men de knoppen op één na met de vingers afnypen, op dat deze ééne overgebleven knop te sterker scheut zoude maken: vervolgens zal men, in Juni, de aerde één spit laten omspitten en begieten. Zoo de grond te hoog uit het water gelegen is, zal men, tusschen de reijen der zaeilingen, krooft stroijen, en de zelve aldus tegen de brandende zomer-hitte dekken.

Na dat de zaeilingen één jaer gegroeit hebben, zal men ze in den Herfst van het tweede jaer opnemen, en, na hunne stammetjens ingekort, de kleine takjens weg-gesnoeit, en de pen-wortel afgesneden te hebben, op bedden verplanten. Wanneer ze aldaer één jaer gegroeit hebben, zal men de stammetjens van Appel-boomen, in Maert, by den grond afsnyden, op dat ze kragtiger scheuten zouden voortbrengen, van den welken de zy-scheuten in het derde en vierde jaer, zoo dicht aen de stammetjens doenlyk is, weg-gesnoeit worden: zullende alsdan de zelve, in het derde of vierde jaer van den zaei-

tyd gerekent, sterk genoeg zyn om daer op te enten.

De steenen van de meeste Steenvrugten worden in November en Februari gestoken. Om den geenen, die in Februari gelegd worden, spoediger te doen voortkomen, zal men de steenen, aen den vasten kant, even open kloppen, en vervolgens, met de punt om laag, in den grond steeken.

Pruimen en Kerffen uit de natuur worden van uitloopen voortgeteelt. Op deze kan men, in den Herfst van het tweede jaer, na dat ze in het Voorjaer afgesneden zyn, en regte scheuten gemaakt hebben, andere Pruimen, Perziken en Abrikozen oculeeren.

Om veele uitloopen aen eenen Kwee-boom te bekomen, zal men een goede stam, in Maert, verplanten, en dezelve, één duim breed, boven den grond afsnyden; op dat die veele nieuwe spruiten zoude uitschieten, dewelke men onverhindert zal laten groeijen, en geene knoppen of zyscheuten benemen, maer die, na dat ze één en één half, of twee voeten opgeschoten zyn, met goede toebe-
reide

reide aerde, één voet hoog, bedekken, om daer in bekwame wortels te maken: vervolgens zal men de kleine gewortelde kwee-scheuten, in den volgenden winter, van den ouden wortel afnemen, en aenstonts in den Kweek-hof verplanten. Men vind Linteniërs, die in Juni de jonge kwee-scheuten van de gemackte kleine zy-takjens ontbloten, en daer op alsdan oeculeeren. De oude wortel, zyne spruiten benomen zynde, word tegen de vorst met aerde gedekt, dog in Februari wederom ontbloomt, op dat die nieuwe uitloopen zoude maken, dewelke op nieuw, als zoo even gezegt is, behandelt worden; waer door men jaerlyks veele plantzoenen om te verenten kan verkrygen.

Man kan ook veele Kwee-stammen van Stek voortteelen. Deze snyd men half Februari digt by den stam af, en maakt een grep van één voet diep, daer in de stekken op orde gestoken worden: vervolgens word de grep met goede bereide aerde gevult en toegetreden.

Aelbeziën- en Kruisbeziën-boomen

worden van Stekken, die in het Voorjaer van éénjaerig hout gestoken worden, vermenigvuldigt.

Insgelyks kan men Althéa, Jasmyn, Myrthus, Oleander, Philaréa, Rosmaryn, Taxis, en Zevenboom van Stekken voortkweken; dog deze moeten in het Najaer gestoken, en tegen de vorst gedekt worden.

Eenige wilde boomen, als Beuken-, Elzen-, Eiken-, Effen-, Haegdoorn-, Hult-, Ipen-boom, enz. worden van zaed, het geen in Maert gezaeit word, voortgeteelt. Andere van uitloopen of inleggers, als Abeelen, Hult, Klimop, Ipen, Linden, Spaensen Aker, enz. dog Willige boomen van Pooten.

De bezitters van kleine tuinen kunnen hier te lande, zonder zodanigen Kweek-hof, overvloedig, door onze Enteniers, van allerhande boomen voorzien worden.

IV. HOOFD-DEEL.

Van het Enten, Oculeeren, en Zogen.

Van den Kweek-hof tot het Enten, Oculeeren en Zogen der Plantzoenen (door welke drie manieren alles gevoeglyk kan verrigt worden) overgaende, zal ik voor-af in 't algemeen aenmerken, dat het best is de plantzoenen op haere eige soort te enten, dat is, appel op appel, peer op peer, zuur op zuur, zoet op zoet, enz. nochtans is het met eenige Steenvruchten anders gelegen; want Moerellen worden wel op Kerseboomen geënt. Maer Perziken moeten op plantzoenen van Abrikoos-steenen, en op uitloopen van het Kroos-pruimtje geoculeert worden.

Men moet noit in regen, mistig of dampig weer enten of oculeeren.

De tyd om Kerffen-enten te snyden, mits agt gevende dat ze van één-jaerig beknopt vrugt-hout zyn, (waer op men in het snyden van enten

ten van allerhande vrugtdragende boomen met bloem - botten moet agt geven: want de ondervinding leert ons, dat de enten van onvrugtbare boomen zelden veele vrugten zullen voortbrengen) is in het begin van Februari, en worden ze in het begin van Maert verent. Peer- en Appel-enten worden half Februari gesneden, en half Maert verent. Men legt de enten, die ten minsten drie botjens moeten hebben, in dien tusschen - tyd op eene drooge plaets om te speenen: of wel op eene schaduwagtige plaetse, half weg in de aerde: want zy mogen niet verdrogen.

Om het enten in de spleet of kloofe wel te verrigten, snyd men het stammetje, vier of vyf duimen boven den grond, met eene schuinse snede, regen het Noorden, af: waer na men de scharpe kant wegneemt, en tot op het midden van het stammetje plat maekt: of men snyd de schuinse snede tot het midden van het stammetje, en maekt het ander gedeelte plat: vervolgens spleit men het stammetje in het midden, met het ent - mes,
twee

twee of drie duimen open, steekt daer in een yzere of houtte wigge, en snyd de veezels des bast, als ook een weinig van het binnen-hout, met een scharp mesje weg. (Op eenen ouden boom zullende enten, moet men een tak, op eene effe plaets plat afzagen: behandelende die verder, als gezegt is, egter met dat onderscheid, dat daer op meesttyds twee enten gezet worden.) Dit gedaen zynde neemt men het ent, (het dikste tot de zwaerste stam) en snyd het zelve, even onder een knop, van weerzyden spitspuntig af, nogtans onder de knop zoo veel hout en schors behoudende als doenlyk is; hier na neemt men het ent, daer het afgesneden is, in den mond, en stelt het vervolgens in de kloove, dog zoo dat des zelfs bast wat inwaerts komt; op dat de sappen van het stammetje daer mede te beter zouden vereenigen; het geen vooral aen oude takken noodzakelyk is: na deze verrigtinge word de wigge uit de kloove gehaelt, vervolgens met een daer toe gesneden boom-bastje beleggt, (op dat het smeerzél niet tusschen

tussen het hout zoude indringen,) en de kloove rondom en boven met entwast bestreken. Hier toe kan men, ten minsten kosten, het navolgende smeerzel bereiden. Het bestaet in twee ponden harpuis, en één vierde pond raep-oly, in een potje door-een gesmolten en vermengt: dog men moet, by het smelten, oplettende zyn, dat het niet overkookt, 't geen het ligt doet: ook moet men dit smeerzel noit kokend heet gebruiken: want daer door zou men het ent schroeijen. Andere nemen tot dit smeerzel één pond pek, één half pond harst, één vierde pond geele was, en smelten het met ééne kaers, van zes in één pond, onder-een.

Het Oculeeren, 't geen op de meeste soorten van boomen kan verrigt worden, geschied met eene slapende, en met eene wassende bot: de laetste word in April en Mei; maer die met eene slapende bot, als de zekerste en gewoone manier van oculereen zynde, gemeenlyk in Juli en Augustus, ook wel in September gedaen: altyd by droog weer in den morgenstond,
of

OCULEEREN, EN ZOGEN. 31

of des middags na drie uuren, op dat de oculatiën, door de brandende hitte, niet te ſchielyk zouden verdrogen: egter kan men daer in voorzien door de oculatie met een koois-blad, of iets anders daer boven gebonden, te dekken.

Het oculceeren moet op éénjaerig hout op deze wys geſchieden: men ligt van eenen jeugdigen tak (dat is van het laetſte ſchot, welker bot in Mei niet doorgeschoten is) een baſtje met het botje, dog zonder het hout te raken, nogtans moet het hartje van het botje en vezeltje daer in blyven.

Dit word aldus verrigt; men ſnyd met eene dwerſe ſnee, boven het bot, en baſt en ſchil door; van daer ſnyd men wederom aen weerkanten van het botje, ter lengte van éénen duim, eene regte ſnee na om laeg, en vervolgens een punt na om laeg, zoo als

hier afgeſchetſt is: ligt alſdan het

ſchillerje van het jonge takje af: dog zoo het gebeurde dat het hartje in het
ſchil-

schilletje niet gevonden werd, zoo werpt het weg, en snyd een ander; want door dit spruit-hartje moet de oculatie slaegen: daer zyn Enteniens die een weinig hout aen de bast laten, om verzekert te zyn dat het spruit-hartje daer in behouden is. Wyders maakt men op de ent-stam, of op eenen éénjarigen tak, twee sneeden, dog voorzigtig zonder het hout te raeken, aldus **T**: hier na word de bast van de regtlieniede snee, wederzyds met het plat van het oculeermesje los gemaekt, zorgvuldig opgeligt, en alsdan de oculatie daer in, boven met de dwarse snee gelyk komende, gestelt: vervolgens zal men de oculatie met een Muscovis biesmatje omwinden, beginnende met twee keeren boven het botje, en vervolgens, het botje bloot latende, onder het zelve, om de insnydingen, tot het einde der punt-snee; daer men het bandje vast, en niet voor de vyfde of zesde week na het oculeeren los maekt. Het ent-stammetje word, in de volgende Maert, vier duimen
boven

boven de oculatie, en in Maert van het volgende jaer digt boven de oculatie afgesnoeit: agt gevende zo te snyden, dat de schuinte der sneede van de Oculatie afloopt.

Tot zekerheid dezer doeninge worden ook wel twee oculaties op een stammetje gestelt: egter noit boven malkander, maer altyd aen weerkanten, met voornemen om één van de twee, indien ze beide groeijen, weg te snyden.

Zoogen geschied op deze wyze: men plant eenige ent-stammen, één jaer te voren, rondom den boom, van den welken zal gezogen worden: vervolgens word, in Maert van het volgende jaer, een ent-stam geklooft, en de tak, die men daer in zal stellen, word, ter langte als het ent-stam dik is, weerzyds zoo veel schors weggesneden, en vorders in de kloove gestelt, die met ent-smeer word toegesmeert. Ook kan men het Zogen verrigten met, op eene effen plaets van eenen bystaenden boom, twee duimen breed van de bast, en een weinig van het hout te snyden, zulks op

C. even

even gelyke wyze aen den Zoog-tak doende : legt dan deze twee gefneden plaetzen net op malkander en bindte met een Muscovies bies-matje toe : vermits nu de afgezoogde takken van den moer-boom niet voor Februari van het volgende jaer afgesneden worden , moeten daer by paelen gestelt worden , om de afgezoogde takken daer aen vast te binden , op dat ze door den wind niet zouden bewogen worden.

Het Zogen word meest verrigt aen Kerffen , Moerellen , Pruimen , Oranje- en Limoen-stammen.

V. HOOFD-DEEL.

Van het Planten der Boomen.

Tot het Planten der Vrugt-boomen gekomen zynde , moet ik den Tuin-lieden , als gemeenlyk omtrent den grond te bezuinigt zynde , voor-af waerschouwen , dat ze noit te dicht , altyd in droog weer , in laege natte gronden in het Voorjaer , en
in

in hooge uit het water gelegen in November moeten planten. Men legt ook wel in natte klei-gronden op den grond der kuilen grove puin; en is het zeer goed, de gaten twee voeten boven den gemeenen grond op te hogen. In losse gronden legt men in de gaten eenen plank; op dat de penwortel van eenen Peeren-boom daer op stuitende, hooger zy-wortels zoude maken: dog het zekerste is by het planten van Peeren-boomen de penwortels met een mes in 't vierkant, en niet schuins, af te snyden.

Tot eenen hoog-stamden boom worden zes en dertig voeten afftants vereist; wanneer tusschen beide een laagstamde Kerffen- of andere vrugt-boom kan geplant worden. Men moet in het planten altyd dien voet houden, dat men ten allen tyde, als de boomen tot en in malkander groeijen, eenen tusschen beide kan wegnemen.

De Arborneins of Naentjens van Appelen vereischen op twaelf of vyfrien voeten, en van Peeren op twintig voeten in het vierkant, na dat het een klei- of zand-grond is, geplant te

worden; wanneer men tuffen beide Kruis- en Ael-bezien kan planten.

Men fteekt rondom eene Arbornein vier of vyf paeltjens, waer aan een hoepel gebonden word, aen dewelke de jonge takken vaft gemackt worden, om den jongen boom een goed fatzoen te doen verkrygen, en om ver-warringe van takken voor te komen.

In natte gronden zal men beft doen Appelen, die op Paradys-ftammen, en Peeren, die op Kwee-ftammen ge-ënt zyn, te planten: dog in hooge drooge gronden, zulke, die op vrye ftammen ftaen.

Aen muuren en fchuttingen plant men de Perzik-, Abrikoos- op Pruim- en Peeren-boomen twaelf of vyftien voeten, dog de Perziken op Abrikoos zes of agt voeten van malkander. Om dezelve met Peeren-boomen altyd cierlyk geftoffeert te zien, zal men winter- en zomer-, vroege en laete vrugten, door malkander planten.

Na den te planten grond gelykelyk verdolven te hebben, zal men voor het planten der boomen, het geen eerft tydig is als de bladen afgevallen zyn,

VAN HET PLANTEN DER BOOMEN. 37

zyn, der zelve gekwetste wortels, de gezonde zoo lang latende als men kan, van onder zodanig inkorten, dat de sneede tegen de aerde komt, vervolgens de hair-wortels een weinig weg-snyden, en de oude aerde zuiver uitspoelen. In het planten der boomen moet men zorg dragen, dat de zelve niet dieper geplant worden, als dat de bovenste wortels wel uitgespreid, (op de welke noit boombladen moeten gelegd worden) met twee duimen aerde bedekt zyn; want deze zullen met den gemeenen grond gelykelyk zakken: maer in de kuilen van uitgeroide of gestorven boomen zal men, na de kuilen met goede verse aerde gevult te hebben, de nieuwe boomen byna met den gemeenen grond gelyk planten, de wortels, met agt duimen aerde ophogende, bedekken, en daer op, voor de groote droogte, een weinig ruigte leggen, of met gras-zooden bedekken; 't geen beter is, om dat daer in geen ongedierte huisvest; mits de gras-zyde op de aerde leggende: ondertussen moet men indagtig zyn, dat men, in

38 VAN HET PLANTEN DER BOOMEN.

de plaats van de gestorve boomen, noit boomen van het zelve plantzoen moet planten. Wyders word de boom, by het planten, met de hand wat op en neder geschud, op dat de bovenste aerde tusschen de wortel-takken zoude invallen.

De stam van eenen geplanten opgaenden vrugt-boom word op de hoogte van zes voeten afgekort, en de kleine takjens, die daer aen zyn, weg-gesneden.

De Vlegt-boomen en Perzikken aen muuren en schuttingen worden in hooge gronden, by het planten, in kuilen van agt voeten breed en twee voeten diep, waer in haere wortels wel uitgespreit moeten worden, zes, agt of tien duimen van de schutting afgezet: in natte koude gronden worden ze zes duimen boven den gemeenen grond geplant, en der zelve wortels met goede aerde, een halve voet opgehoogt, bedekt; dog men moet de zelve met de voet niet te vast neertreden; daer na moeten de stammetjens op 4 botjens afgesneden worden, op dat ze, dicht by den grond, takjens

VAN HET PLANTEN DER BOOMEN. 39

jens zouden maken: want de vrugt word aen het jonge hout voortgebracht. Deze boomen zullen best tegen het Zuiden geplant vrugt dragen: daer zy, tegen het Westen geplant, weinige vrugten zullen geven; om dat ze, tot tien uren des morgens de koele vogten van de nacht behoudende, te reder zyn om de veranderinge van de alsdan te heete Zonne - straelen te wederstaen.

Wilde boomen worden jong verplant, en aen eene pael tegen de holte des booms, mits een weinig stroo, tuffen den boom en de pael doende, vast gebonden, tot dat ze wortel-vast zyn: deszelfs top-scheuten moeten noit afgeknot worden.

Uitkronende Linden-boomen worden op twee en één halve of drie roeden afftants geplant. Ypen-boomen op Laenen één en één halve roede van malkander.

VI. HOOFD-DEEL.

Van het Winter- en Zomer-snoeijen der Vrucht-boomen.

Veele Schryvers hebben wydlopig aengaende het besnoeijen van Vrucht-boomen geschreven, dog de ondervinding heeft my geleert, dat de beste Lezers, met het mes in de hand voor den boom staende, weinig daer door gevordert waren; zoo dat de dagelykse behandeling, hier de beste leermeester zynde, daer toe de waere kennis moet leeraren: nogtans zyn dien aengaende eenige algemeene berigten mede te deelen.

Hoog-stamde Appel- en Peeren-boomen zal men, in de twee eerste jaeren, weelig laten groeijen, en alleen de zwaerste takken, om de zwakke te hulp te komen, een weinig inkorten: wyders zal men haere waterloten, wyd-ogige grove takken zynde, en het doode hout altoos wegsnoeijen.

Aen laeg-stamde boomen oeffent
men

men winter- en zomer-snoeiing. In de winter-snoeiing, dewelke begint zoo ras de bladen van de boomen gevallen zyn, neemt men niet alleen de water-loten weg, maer men besnoeit ook de lange vrugt-takken, met eene weinig schuinse snee, digt boven een kruis-bladig bot, kenlyk uit deszelfs dikte; want een enkelblad-bot is plat en spitspuntig: hier op moet men in het snoeijen goede agt geven: want dit verzuimt wordende dan zullen de boomen wel veel hout; maer weinige vrugten voortbrengen: wyders laet men de korte beknopte vrugt-takjens, gemeenlyk boven met eene vrugt-knop bezet, ongesnoeit aen den boom blyven.

De lange vrugt-takken van sterke boomen worden, om vrugten te verkrygen, ter lengte van tien of twaelf duimen gesnoeit: dog die van zwakke boomen, korter: zoo dat 'er maer twee of drie blad-botten aen blyven.

Aen eene Heining zal men de stam van eenen jong-geplanten boom op het vierde bot boven de entinge in-

korten. Wanneer uit deze botten vier hout-scheuten zyn voortgekomen, zal men, in de winter-snoeiinge, de twee bovenste scheuten, ieder op vier botten, dog de twee onderste scheuten, ieder op zes of agt botten, na dat ze sterk zyn, inkorten. In 't vervolg zal men gene takken inkorten; maer op vyf of zes duimen wydte aenbinden, uitgezondert de overvloedige en de water-loten, die men dicht by den stam, of tak waer uit ze zyn voortgekomen, moet wegsnyden.

Peeren-boomen, die hunne vrugten op de toppen der takken voortbrengen, moeten niet besnoeit worden; want de takken, die van boven met eene vrugt-knop bezet zyn, zyn doorgaens in het geheel vrugtbær; daerom laet men die in 't geheel ongesnoeit, en snyd alleen de water-loten uit.

Als een tak geheel weg gesnoeit word, moet men zorg dragen, dat hy dicht aen de plaets, daer hy uitgesproten is, afgesnoeit word: want anders zal hy, zoo een stompje daer op gelaten word, verscheide uitwerpzels voort-

voortbrengen. Nog moet men, by het afbytelen van eenen hoofd-tak, bezorgt zyn, het zelve dicht aen de stam te doen, en de plaets aenstonts met het opgegeven smeerzel (bladz. 30.) bedekken.

Een zwakke boom moet vroeg in de winter; maer een sterke boom, die geene vrugten, dog veel hout voortbrengt, moet laet, als de zappen reeds aen 't klimmen zyn, gesnoeit worden: ook kan men deze, in de Lente, van twee of drie zwaere wortels beroven, om daer door zyne weeligheid te stuiten: maer het beste is, een weelige onvrugtbare boom, zyne wortels met de aerde omwonden blyvende, in November te verplanten, en van boven een weinig in te korten; waer door dezelve zig, in het vervolg, geheel tot vrugt-dragen zet. Men kan ook de bast van een tak, in de rondte, één duim breed, afnemen; en die plaets rondom met entwas bestryken, zullende alsdan zodanigen tak zig gemeenlyk tot het dragen van vrugten schikken. Daerenboven moet men een sterke boom niet te veel hout
of

of botten benemen; om dat hy alsdan alle zyne bloem - knoppen zal verliezen, en niet als water - loten schieten: daer en tegen zal een zwakke boom, te weinig besnoeit zynde, meer aen het kwynen geraken, en eindelyk ster-
ven.

Wegens de Zomer - snoeiinge heb ik aen te merken, dat men uit de valse scheuten, in de Maenden Mei en Juni, de bovenharten met de vingers moet uitnypen: want die scheuten zouden anders te hoog oplopen, en al het voedsel na haer nemen. De Appel- en Peeren - boomen staen gemeenlyk in groei zes weeken stil, dat is van Juni tot half Juli: daerom zal men aen de zelvende zomer - snoeiinge in dien tussentyd noit doen. Wanneer men de nieuwe uitgeschote zwaere takken besnoeit, zal men het zelve noit met eene Palm-schaer, als veele Tuiniers doen, maer altyd met een snoei - mes verrigten: wyders moet men oplet-
tende zyn om eene ronde kroon, die van binnen lugtig is, te maken; tefens alle verwarde takken, en exte-
nsten wegnemende: het welke ook in
de

de winter-snoeiing moet waergenomen worden.

Pruimen-boomen laet men weelig groeijen, en worden niet als van haer doode hout gezuivert.

Kerffen-boomen worden als de Prui-
men-boomen behandelt; dog om dat die veeltyds te hoog zouden opklimmen, beneemt men den zelve, om laeger te houden, nu en dan zyne oude boven-takken, en behoud de jonger onder-takken.

Perzik-, en Abrikoos-boomen worden in het Voorjaer, (hoewel 'er zyn, die het snoeijen na het vallen der bladen in Oktober verrigten) tegen dat ze zullen beginnen te bloeijen, altyd boven een blad-bot gesnoeit, (mits de sneede na de kant van de schuttinge doende, het geen men omtrent alle boomen, aen muuren of schuttingen staende, moet waernemen:) maer dewyl een blad-bot bezwaerlyk van eene bloem-knop te onderscheiden is, zal men boven eene plaets, daer zig twee of drie botjens by malkander vertoonen, snoeijen: en voorts alle dunne magere takjens wegnemen. Het gevoelen omtrent

trent het snoeijen van Perzik-boomen is zeer verschillende; willende eenigen de jonge vrugt-dragende takken niet ingekort hebben, dewyl anderen die op tien op twaelf duimen inkorten. Ik ben voor het eerste gevoelen, en zal noit het korte vrugt-dragende hout besnoeijen. By het aenbinden der takken moet men zorg dragen, dat men derzelver toppen wat hooger, dan daer uit ze voortgekomen zyn, en noit kruisling over malkander, aen de schuttinge met Oranje-tienden vast bind: daerenboven is het voordeelig als men tuffen twee lange takken eenen korten kan plaetzen, dewelke in het volgende jaer lang, en de lange takken kort gesnoeit worden. Vervolgens worden, in de maend Mei, en begin van Juni, de boven-harten van de nieuwe zwaere takken, voor-al water-loten, uitgenepen, en de onregelde voor-uit-schietende scheuten weggesneden: wanneer de boomen, van onder, altyd met meer zy-takken zullen voorzien blyven. Ook zal men de water-loten tot op het eerste oog, daer die uitgelopen zyn, in 't laetste

van

van Juli, of begin van Augustus afsnoeijen; dog in den winter het gelaten stompje geheel wegnemen.

Verouderde en verlopen Perzik- en Abrikoos-boomen tragt men, door dezelve één voet boven den grond af te bytelen, te vernieuwen.

Aelbeziën-, en Kruisbeziën-boomen worden van haer oude hout ontbloomt, en de nieuwe kragtig gegroei- de scheuten in den winter ingekort.

Moerellen-boomen worden haere oude takken benomen, daer en tegen moet men dejarige takken, als daer aen vrugten dragende, ongesnoeit, zelfs niet ingetopt, behouden.

Kwee-boomen worden alleen haere dunne magere takjens afsnoeit; de ronde dikte bewaert, en een weinig, of in 't geheel niet ingekort.

Jasmyn-boomen, die in open lucht groeijen, worden in April de zwakke en dorre takken geheel weggesnoeit, en de sterke, op twee voeten langte, gekort: dog de andere takken moeten niet ingekort worden; om dat ze haere bloemen op de toppen der takken dragen.

Men

Men kan de altyd groen-blyvende boomen inleggen in Augustus : dog andere boomen in Oktober, of Februari. Men geeft in een tak by een oog of litje een klein sneetje, en legt die als dan vyf duimen onder de aerde, mits die te voren lugtig is omgespit: moerende dezelve nu en dan bevogtigt worden.

Wilde opgaende boomen worden derzelve zuigers, die den groei van den hoofd-spil-tak zouden betwisten, ter dikte van één duim by de stam afgebyteld.

De Ypen-heiningen zal men tweemaal 's jaers in Juni en in 't laetste van Augustus scheeren : dog de Beuken-heiningen worden éénmael in Augustus geschoren: ook bevinde ik best de Taxus éénmael, in het begin van Augustus, te scheeren; want dan zullen de veeren weder uitschieten, het geen haer tegen een strenge Vorst veel zal dekken.

VII. HOOFD-DEEL.

Aengaende het aenkweeken en behandelen der Wyngaerden.

De wyngaerden worden op drierlei wyze voortgeteelt, van Zaed, Stek en Inleggers.

Tot die uit Zaed, neemt men korls van doorrype druiven, en zaait ze, in November, in zandige bevogtigde aerde; vervolgens worden ze tegen de vorst, en in de aenstaende zomer tegen sterke zon gedekt: ook moet men alsdan de grond matig bevogtigt houden. Indien een zaailing meer als eene scheut voortbrengt, moet de zwakste met de vingers afgenepen, en de sterkste behouden worden, dewelke men weelig moet laten opgroeijen, en telkens aenbinden. Wanneer deze scheut drie voeten opgeklommen is, zal men die het boven-hart uitnypen: het geen men ook altyd aen de spruitjens, nevens de botten voortkomende, boven het eerste uitgekomen blad moet doen.

D

Het

Het is aenmerkelyk omtrent de kora-zaeijinge, dat die niet altyd gelyke soort, als daer de korls van zyn, voortbrengh: ja dat zomtyds uit die van witte druiven blaauwe, en uit die van blaauwe druiven witte voortkomen: het welke men van Stek niet te wagh-ten heeft.

Om wyngaerden van Stek te vermenigvuldigen, neem eene gevoede kortledige éénjarige scheut, bezet met vyf of zes botten, van den welken het bovenste een blad-bot is; aen deze éénjarige scheut moet, een hand breed, tweejarig onder-hout wezen, het welke men, voor dat het in den grond gesteken word, met de handen moet draeijen dat het kraekt: steek dan dit Stek, in November, schuins, ter diepte van vier of zes duimen, in zandige aerde, zodanig dat het bovenste blad-bot even boven den grond zichtbaer uitkomt, en tred de aerde met den voet een weinig toe. De aerde moet, gelyk van de zaeilingen gezegt is, in de zomer vogtig gehouden, en de by-scheutjens afgenepen worden.

Men

Men vind Tuiniers, die de Stekken zestien duimen lang nemen, in April, na dat de onder-enden zes uuren in het water gestaen hebben, in den grond steken, en het bovenste blad-bot met een heuveltje aerde, voor het uitdrogen, bedekken: maer het gebeurt ook wel by natte zomers, dat het bovenste bot daer door zal verrotten.

De Inleggers worden van éénjarige takken voortgeteelt, dewelke met de handen gedraeit, eenen krak gegeven zynde, in den grond gelegd worden, en aen den ouden wyngaerd vast blyven, ter tyd dat ze wortels gemaekt hebben; wanneer ze daer van afgescheiden en verplant worden.

Eer ik tot het verder behandelen van de wyngaerden kome, vinde niet ondienstig den Onkundigen te onder-richten, dat, daer ik, in het vervolg, van eene rank gewag maek, daer door eenen tak van drie- en meer-jarig hout: daer van een lot, eenen tak van één- of twee-jarig hout versta: dat spooren zyn stompjens met één of twee botten: dat ik de botten onderscheide in blad-botten en bloem-

knoppen, zynde de laetste onderscheidentlyk kenbaer aen der zelve dikte, want de blad-botten zyn platter en spitspunter.

Na deze onderrigtinge, zal ik tot het behandelen van eenen éénjarigen wyngaerd, zoo van Zaed, Stek als Inlegger, overgaen. Deze zal men, het eerste jaer éénscheurig gegroeit zynde, op eenen hoogen, uit het water gelegen, grond, in zandige wel doorgedolven aerde tegen het Zuiden verplanten (ten ware men die in den beginne op eene plaats, daer hy moest blyven staen, geplant hadde): maer zodanige aerde niet, en alleen eenen vasten klei-grond hebbende, zal men kuilen, ter diepte van één en één halve voet, maken, en die, na drie duimen dikte kalkpuin op den grond gelegd te hebben, met twee derde duin-zand en een derde aerde, wel door een gewerkt, vullen, daer in alsdan den wyngaerd verplantende: dog deze vaste gronden moeten in Maert, Juni en Augustus geroert worden, op dat de regen en Zonne-straelen in dezelve beter zouden in-

drin-

dringen: het geen omtrent losse bolle gronden onnodig is.

Vervolgens zal men de wyngaerd op twee of drie botten boven den gemeenen grond affnyden om kragtig hout te verkrygen; het geen men in de zomer weelig laet opschieten, en, na de zy-scheuten afgeknepen te hebben, telkens aenbind, dog in Augustus de boven-harten uitknypt: indien het tegter, tegen verwagtinge, gebeurde, dat deze wyngaerd, in dit tweede jaer, geen kragtig hout gemaect hadde, zal men die andermael, in November, op twee of drie botten by den grond affnyden; wanneer dezelve, in het derde en vierde jaer, zekerlyk zwaere dikke ranken met eenige éénjarige lotten zal gemaect hebben, dewelke men, als in de vorige jaeren, tot in Juli of Augustus laet doorschieten, en alsdan de boven-harten uitknypt; waer aen men vervolgens de winter-snoeiing, dat is zoo ras de bladen gevallen zyn, in dezer voegen zal verrigten.

Snyd de overvloedige ranken in het geheel weg, gelyk ook alle dunne magere scheutjens, om de genen, die

men behoud , wyd , ten minsten tien of twaelf duimen van malkander , te leggen. Aengaende de jarige loten , die uit eene rank zyn voortgekomen , snoeit het bovenste lot in 't geheel weg , en behoud het volgende , mits dat het zelve zwaer en dicht beknopt is ; want zulks niet zynde moet men het bovenste lot , indien zwaerder en dicht beknopter is , behouden : snoeit vervolgens dit behoude wel gevoede lot , als ook de volgende onder-loten , na der zelve kragt , boven de vierde , vyfde of zesde knop ; dog geevagt dat het altyd geschiede boven eenen bloem-knop , al zoude men een knop lager of hoger nemen ; want men noit op een blad-bot moet snoeijen : tusschen deze jarige zwaere loten snoeit men mindere tot spooren , die op twe botten worden ingekort. De voortkomende loten uit deze sporen , laet men in de zomer doorgroeijen , ook be-rooft men ze van de by-scheutjens , en bind de doorschietende loten gestadig aen ; maer men moet in de maend Juli of Augustus , de boven - toppen van die loten afknypen ; zynde deze loten

veel-

veeltyds de waerdigste voor de volgende winter. Omtrent het snoeijen moet men oplettende zyn; zulks dat het geschiede met eene schuinse sneede aen de andere kant van den knop, en ter lengte van eene stroo breedte boven den knop, waer door het druipen op den knop word voorgekomen.

Aen Frankendaelders en andere sterke hout-makende wyngaerden worden de éénjarige loten, in de plaets van boven den vierden, vyfden of zesden, boven den zevenden, agtsten of negenden bloem-knop gesnoeit: zynde het eene vaste regel, dat de sterke hout-makende lang, maer de zwakke wyngaerden kort moeten gesnoeit worden.

Onder alle Vrugt-boomen, zyn 'er geene, die hun, door de zomer-snoei-jinge, meer tot vrugtbaerheid zetten, als de Wyngaerden: de eerste zomer-snoeiing van dezen geschied omtrent drie weeken voor den bloei, dat is in het laetste van Mei; wanneer de wyngaerden verscheide nieuwe loten en by-spruiten gemackt

hebben: alsdan breekt men de byspruiten af, en kort de nieuwe vrugdragende loten, aen den welken, van wel behandelde wyngaerden, gemeenlyk twee druif-trossen gevonden worden, boven het tweede blad, dat boven de tweede of hoogste druif-tros gevonden word; dog van Frankendaelders en muskerende druiven boven het derde of vierde blad: ook snoeit men aen eene oude rank een en ander zy-lot, na haere by-scheutjens benomen te hebben, ter wydte van één voet, op twee of drie ooggen tot spooren, tusschen dewelke zwakker lootjens, die men haere by-spruitjens beneemt, en de boven-harten uitknypt, om haere na-trosjens mogen behouden worden: nogtans moet men weinige van zulke lootjens daer aen laten, om verwilderinge voor te komen. Edog men moet aen de loten, die in de winter de plaets van oude ranken moeten vervullen, gene zomer-snoeiingje plegen, maer de zelve weelig laten opschieten, en gestadig aenbinden: nogtans zal men ze, van hare by-scheutjens berooft hebben.

bende, in Juli of begin van Augustus de boven-harten afknypen. Voorts worden by deze eerste zomer-snoeiing, de loten, vlak voor de ranken uitgelopen, weg-gesneden, de overvloedige druif-trossen afgesneden, en de baerden of krullen, nu en in het vervolg altyd afgeknepen: maer men moet den wyngaerden van geene bladen, als die door de snoeiing vervallen, ontblooten. Nog moet men indagtig zyn om de jonge loten in zonne-schyn aen te binden, vermids dezelve dan buigzamer zyn.

Na dat de ingekorte loten wederom nieuwe loten met vier of vyf botjens, mitsgaders nieuwe by-spruitjens gemaekt hebben, begint men de tweede zomer-snoeiing, welke na het bloeijen, omtrent St. Jan word verrigt. Alsdan moeten deze laetste nieuwe uitgeschoote loten en by-spruitjens boven het eerste of tweede blad, boven de eerste gedaene zomer-snoeiing, ingekort worden; en zulks wel met zodanige korte stompjens boven het blad te snyden,

D s als

58 VAN HET BEHANDELEN

als immers doenlyk is. By deze tweede zomer-snoeiing worden ook de druiven aen in-een-gedrongen trossen, als daer mede de Muskadellen, Kattepis, Frontenjak en Frankendaelders beladen zyn, met een fyn puntig schaertje twee derde uitgeknipt: dat zekerder gaet, als de snorkery van waenwyze Tuinlieden, die voorgeven de konst te bezitten van zulks in de snoei-tyd door het Mes te kunnen verrigten, en in-een-gedrongen bossen los te zullen doen hangen: dewyl anderen door water-besprenginge, in de bloei-tyd, dat zullen uitwerken: want het valt hun ligt den zwartsten Moor wit te maken.

Indien het gebeurt, dat de loten, na deze tweede zomer-snoeiing, weder te sterk doorschieten, het geen zelden geschied, dan kan men aen den zelve de derde zomer-snoeiing, op gelyke wys als de vorige, in het werk stellen. De hedendaegse Tuiniers, het werk ontziende, keuren deze zomer-snoeiing af: en laten de nieuwe loten, die ze gestadig aenbinden, door-groeijen: dog knypen de boven-toppen

pen in het laeft van Juli of begin van Augustus af, en verrigten in het begin van de volgende Lente daer aen de winter-snoeiinge.

Oude wyngaerden konnen vernieuwt worden, door dezelve, in het Najaer, boven eene knobbelige ongelykheid by den grond af te snyden.

Om Wyngaerden aen Staeken voort te teelen; steekt men een stek aen eenen staek, die zes of agt voeten boven den grond komt: dit stek word behandelt, als hier voor van de stek-teelinge gemeld is. Wanneer dit stek, na verloop van twee of drie jaeren, twee oude ranken heeft voortgebracht, worden deze aen den hoo-gen staek gebonden: maer alsdan steekt men wederzyds den zelve eenen lager stack, op zoo veel afstants als de nieuwe uitschietende loten toelaten, waer aen de nieuwe vrugt-dragende loten, die in Mei ingekort moeten worden, en de nieuwe doorschietende loten, de welken in Augustus de toppen uitgeknepen worden, vast gebonden moeten worden: dog men behoort in de zomer niet meer
als

60 VAN HET BEHANDELEN

als zes vrugt-dragende loten , en vier doorschietende loten , tot hout voor het volgende jaer , aen eenen wyngaerd te behouden.

Die lust heeft om jaerlyks door vroeginge , zonder stokinge , rype druiven voort te brengen , moet daer toe eene kas , waer in de wyngaerd , byna in gelyke afstand , van de glaze raemen komt , tegen de Zuider-zon in dezer voegen laten maken. Laet eene steene muur , vyf voeten hoog uit den grond , regt ophalen ; daer tegen moet eene leggende halve steens spouw - muur gemetzelt worden , welke op ieder voet zeven duimen moet vallen , en gevolgelyk moet de spouwmuur , gerekent van de regte opgaende muur , onder op den gemeenen grond omtrent drie voeten in tussenydte aengelegt , en vallende bovendigt in de regte muur gemetzelt worden : vervolgens moet het spouwmuurtje met halve duims latten , regt op en neer , vyf duimen van den anderen belat worden. (Die in de kosten van muiren te metzelen niet wil vallen , zoude , in der zelve plaets , zoda-

zodanige kas van één en één halve duims deelen kunnen laten maken, en de zyden met plank-werk, in de plaets van muuren, laten digt maken, mits alles bruin latende verwen; wanneer ook het belatten onnodig is; dog de daer in staende wyngaerd, zal in het voorjaer wel drie weeken later uitbotten, als die tegen een muur geplaat is.) Voorts worden, vyftien duimen uit de spouw-muur, drie of vier paeltjens, ter hoogte van één voet boven den grond, geslagen, tegen welken eene strook plank van twee duimen dikte, die tot op den gemeenen grond komt, gespykert word, op welken eene gesponde ribbe, moettende de sponge, één duim breed, aen den buiten-kant komen, tot de glaze raemen moet gemaekt worden. Hier na moet het raemwerk van ribbens van 4. en 4. verwaerdigt worden, het welke zoo aengelegt word, dat het onder in de gesponde ribbe gewerkt word, en boven dertien duimen afstands van de spouw-muur komt, waer door men tusschen de spouw-muur en de glaze
raemen

62 VAN HET BEHANDELEN

raemen eene wydte, onder van vyftien, en boven van dertien duimen verkrygt: op welke bovenfte tuffenwydte blindjens met knieren, om dat ze veelyds om te lugten en den regen te genieten vereiffen open gezet te worden, moeten gemaekt worden: dog deze blindjens moeten voor, twee duimen over de glaze raemen komen; op dat ze gemakkelyk zouden kunnen open gezet werden.

Tot de glaze raemen, die handelbaer moeten zyn, en de gezwaluwftaerde Merkhouten neemt men hout van 2. en 3. De Merkhouten, waer op de glaze raemen leggen, moeten onder in de gesponde ribbe, en boven in het raem-werk binnen de spong gewerkt zyn, en na de grootte van de kas verdeelt worden.

Binnen zulken kas moet de wyngaerd in diervoege geplant worden, dat des zelfs wortels, buiten de kas, in den gemeenen grond haeren loop kunnen verkrygen.

De glaze raemen worden met den eerften Februari voor de kas gebragt: en by eenen zagten regen nu en dan afge-

afgenomen, daer toe ook de boven-
 blindjens geopent worden: indien de
 wyngaerd, door aenhoudende droog-
 te, daer van te lang berooft blyft,
 zal men dezelve door de boven-luik-
 jens met water door eenen gieter be-
 gieten, mits indagtig zynde dat men
 die op het laetste met regen-water
 oversproeit, want zulks verzuimt, en
 salpeterig water tot het begieten ge-
 bruikt zynde, zullen zig op de bla-
 den witte vlekken vertoonen. Ook
 moet de grond binnen de kas, by ee-
 ne droogte, om de vierde of vyfde
 dag met twee of drie gieters water
 bevogtigt worden. Men lukt de wyn-
 gaerd noit, zoo lang de knoppen
 niet gebroken zyn; maer alsdan al-
 toos met één, twee of drie boven-
 luikjens half open te zetten. Indien
 het komt te gebeuren, dat in de maen-
 den Mei en Juni het openen der bo-
 ven-luikjens geen genoegzame lucht
 voor de brandende Zon verschafte,
 dan zal men de glaze raemen van elf
 tot twee uren met rietmatten be-
 dekken, of geheel open zetten. De
 verdere behandeling van eenen kas-
 wyn-

wyngaerd is op gelyke wyze als die in de open lucht staet: uitgezondert dat alles vroeger waergenomen word. Tegen dat de druiven aen het rypen gaen, moet men de glaze raemen weg nemen, en de druiven in de open lucht klaer en gants ryp laten worden; het geen in een beslote kas zoo wel niet slaegt: daerenboven zal het hout alsdan beter ryp worden.

Men vind hedendaegs Tuinlieden, die hunne Meesters diets maken, dat men jaerlyks, in de beschreve kassen, geene rype druiven kan voortbrengen; waerom ze de wyngaerden buiten en voor de kas planten; leggende vervolgens jaerlyks door gemaekte sleuven, nieuwe jaerige loten, aen daer toe gemaekte latten, agter de glazen binnen de kas. Wy ontkennen niet, dat zy met minder oppassen aen de ingelegde loten rype druiven zullen teelen: maer zeggen, dat de geringe teeling der weinige bossen de onkosten van de kas niet kan vergoeden: dewyl de geheele wyngaerd-stam, als gezegt is, binnen de kas geplant en waergenomen, jaerlyks rype druif-

trossen

trossen aen alle zyne loten zal voortbrengen.

Tot het voortteelen van wyngaerden in besloote kassen zal men de Paerel-druif, de vroege vander Laen en de Boeren-druif verkiezen.

Het gebeurt veeltyds dat de Paereldruiven mis-bloeyen, en meest kleine druifjens (by zommigen krenten genaemt) voortbrengen: dit word door de koude, te veel regen, en scharpe winden, in de maend Mei, veroorzaekt: derhalven moet men de wyngaerd daer voor dekken. Egter wil Quintinye, als 'er in de bloeytyd geen zagte regen valt, dat men de wyngaerd alsdan met regen-water zal oversproeyen, als waer door hy zegt dikwils het mis-bloeyen verhindert te hebben: dog ik hebbe noit daer door dien gewensten uitslag verkregen.

VIII. HOOFD-DEEL.

Van den Bloem-hof.

Ik twyfel niet of veelen zullen hen, ontrent het verhandelen van den Bloem-hof, in hunne verwagtinge te leur gestelt vinden; want ik meen my niet op te houden met te handelen van gold-spillende gewassen en bloemen, die in verglaesde en andere potten voortgeteelt, en op vertoon-plaetzen onder verhemeltzels gestelt worden: veel min van *Uitheemse Gewassen*, die door *Stook- en Trek-kassen* moeten onderhouden en voortgeteelt worden.

My dan alleen zullende bezig houden omtrent zulke Bloemen, die hier te lande, in de open lucht, natuurlyk voortgekweekt worden, zoo merke dien aengaende in het algemeen aen, dat de meesten eenen goeden grond vorderen, dewelke verkregen word met eene goede ligte aerde te maken, bestaende uit oude koe-mest, vergaene boom-bladen, oude rund en best
 zand

zand wel door-een bewerkt. In zodanige aerde, die om de twee jaeren vernieuwt word, worden de bol-²bloemen, by droog weer, in kuiltjens, ten deele met best wit zand gevult, om de schade van wormen voor te komen, gezet: vervolgens worden de bloem-bedden met oude rund, één duim dik, om den opslag van het onkruid te verhinderen, bedekt. Indien iemand genegen is onder zyne bollen, oude mest te leggen (het geen ik niet verkies) die moet zorg dragen, dat 'er de bollen niet opkomen, maer de wortels van dezelve alleen daer in schieten. Wyders heb ik nog aen te merken, dat men alle opgenomen bollen, klauwen, kroontjens enz. op eenelugtige plaets uit de Zon te droogen moet leggen.

HYACINTHEN worden van ryp, zwart zaed uit enkele bloemen, om verscheidentheid van koleuren door nieuwe conquesten te bekomen, verkregen: het zelve word jaerlyks in Augustus op bedden gezaeit, en wanneer het begint te vriezen, tegen de vorst gedekt. Men neemt de zaeilings-

gen, haer lof verdort zynde, jaerlyks op: legt ze, na het lof afgesneden te hebben, op eene drooge, dog niet broeiende, plaets te drogen, en brengt ze in September weder in den grond: zullende dezelve gemeenlyk in het vierde of vyfde jaer bloemen voortbrengen. Insgelyks worden de Hyacinthen van afzetfels, die jaerlyks aen de Moer-bollen voortkomen, voortgeteelt; dewelke mede, haer lof verdroogt en afgesneden zynde, opgenomen, uit de Zon te drogen gelegd, en in Oktober weder eene goede, dog niet te vette aerde, in kuiltjens, agt duimen van malkander en zes duimen diep gezet zynde, aenbevolen worden. Om het gezigt van de Hyacinthen langer te houden, is men gewoon daer boven een scherm te maken om die voor de brandende Zonne-straelen en menigvuldige Regen te dekken.

DUBBELDE JONQUILLES worden van haere aengewasse bolletjens vermenigvuldigt: dewelke men, uirgebloeit hebbende, half Juni opneemt, en van de oude aerde gezuivert, af-
ge-

gespoelt en weder gedroogt zynde, half Juli, ter diepte van één duim, in den grond brengt: dezelve in den winter met stroo tegen de vorst bedekkende. Om meer en grooter bloemen te hebben, laet men dezelve drie jaeren, zonder op te nemen, in den grond staen.

IRIASSEN, waer van veele soorten zyn, worden, als haer lof geel geworden is, opgenomen, en tegen Oktober weder in den grond gebragt.

CYCLAMENS worden eenige soorten van zaed, andere van bollen vermeerderd, die men, in April of Juli opgenomen zynde, in drie stukken snyd, aenstonts op eene wel ter Zon gelegen plaets in den grond steekt, en een weinig tegen de vorst dekt.

LELIEN worden jaerlyks niet opgenomen, maer ze kunnen, de winter-koude verdragende, vier en meer jaeren op eene plaets blyven leggen. Men neemt dezelve alleen om haere afzetzels op, de welke verplant worden, en aldus vermenigvuldigen: nogtans zyn 'er, die geen afzetzels ge-

ven; neem van den zulken eene enkelde buiten-schil, steek ze in de aerde, gy zult in het vierde jaer daer van bol en bloem hebben.

TROSNARCISSEN worden van zaed, maer, om vroeger bloemen te hebben, beter van afzetzels voortgeteeld; der zelve bollen worden, na dat haer lof verdort is, opgenomen, op eene drooge plaets te droogen gelegd, en in het begin van November weder in den grond gebragt.

TULPEN worden uit zaed, het welke uit bruin-koleurige Tulpen met zwarte of purpere klepels, en witte gegronde kelken gewonnen is, vermeerdert. Dit zaed word, in September; in ligte gemeste aerde gezaeit; voorts met ligte aerde gedekt, en in den winter bedekt, ook opgekomen zynde altyd van onkruid gezuivert. Deze zaelingen worden niet voor in het tweede jaer, als haer lof geel geworden is, opgenomen, en op eene drooge plaets gelegd: vervolgens worden ze, in Oktober, in kuiltjens met een weinig wit zand gevult, twee of drie duimen diep verplant, en te
gen

gen de vorst gedekt; inzonderheid moeten ze van sneeuw-water bevryd blyven. Zy brengen gemeenlyk in het vyfde of zesde jaer bloemen voort, die den naem van Baguetten dragen, en na eenige jaeren opgenomen en verplant te zyn veranderde koleurige Tulpen voortbrengen. Die niet op nieuwe veranderde soorten gestelt is, kan zyne Tulpen vermenigvuldigen door afzettels van eene Moer-bol, dewelke bloem gegeven hebbende vergaet, dog zomtyds twee jonge bloem-dragende bollen voortbrengt, dewelke haer lof geel geworden, opgenomen en gedroogt zynde, in Oktober, by droogweer, in kuiltjens, met wit zand gevult, vier duimen diep, verplant, en tegen de vorst, om zoo veel doenlyk het maken van valse botten voor te komen, gedekt worden. De Tulpen worden, in bloem-staende, van boven met eenen scherm, tegen de brandende Zon en Regen, gedekt, wanneer men daer van langer het gezigt kan genieten; nochtans by het vallen van de bloemen weder ontdekt, om dat het alsdan voor de bollen beter is,

dat ze vogtigheid verkrygen. Men vind de Tulpen dikwils met twee kwaelen bezet, dat is de kanker in de groene bladen, dewelke aenstonts, op het vernemen, moeten afgesneden worden: gelyk ook de witte kanker met een mes tot het gaave moet uitgesneden worden; wanneer die zig ver- toont op het lof der Tulpen, als de- zelve in bloem staen.

TUBEROOZEN worden van Kli- fters, die in menigte aan de moer- bollen groeijen, voortgeteelt. Deze bollen worden in Februari in een bak- je, met zand gevult, in eene warme plaets aen het spruiten gebragt; ver- volgens word in Maert een broei-berg van Paerden-mest aengelegt, en dezel- ve van dag tot dag met tien of twaelf duimen aerde gedekt, waer in de bollen, in kuiltjens met wit zand gevult, overgebragt, met twee dui- men aerde overdekt, en rund, ter dikte van één duim, gedekt worden.

De Tuberoozen worden, inzonder- heid wanneer ze bloem- stengen ge- maekt hebben, om den tweeden of derden dag met water begoten. Men neemt

neemt dezelve, na dat ze uitgebloeit hebben, gemeenlyk in Oktober, uit den grond, snyd het lof één en één halve duim boven de bol af, en zuivert de wortels en bollen, dezelve met water afwassende, van de aerde; vervolgens worden ze te drogen gelegd, en in den winter in ecne warme kas of plaets, tot dat ze weder geplant worden, bewaert.

ANEMONEN worden, om de verscheidentheid van kolcuren, van zaed vermeerdert, het geen in Maert gezait word: maer dezelve worden ook, om niet zoo lang na de bloem te wagten, door kleine klautjens, die by het opnemen in menigte van de groote afbreken, vermenigvuldigt. De klauwen der Anemonen worden op bedden, dric duimen diep, in Oktober, of in Februari, wanneer men die niet behoeft te dekken, geplant; en weder na haere bloei, het lof geel geworden, egter nog niet vergaen zynde, uit den grond opgenomen; vorders worden ze in regen-water gezuivert (het geen nogtans eenigen afkeuren:) en na de verrottinge, het

E s

geen

geen ze veel onderworpen zyn, uitgesneden te hebben, op eene bekwame plaets te drogen gelegd.

RANUNKELS worden van zaed, ook uit de aengewonne kroontjens vermeerderd. Deze worden in Oktober, of wel in Februari, om ze niet tegen de vorst te dekken, één en één halve duim diep, en drie duimen van malkander in den grond gestoken. Om dezelve eenige weeken in bloem te houden, moeten ze tegen de Zon gedekt, dog daer na weder ontdekt worden. Wanneer ze uitgeblocit hebben, en het lof verdroogt is, neemt men dezelve op, en legt ze op eene drooge plaets, op dat ze niet zouden beschimmelen, dewyl ze dat zeer onderworpen zyn.

AURICULA URSI of **BEEREN-OOR** word uit zaed gewonnen, het geen vergadert word, als de zaed-huisjens, gemeenlyk in Juli, beginnen te bersten, en bewaert, om op bedden uit de Zon gelegen in den winter, ontrent Kers-tyd, zelfs op de sneeuw, te zaeijen; het welke in het Voorjaer opkomt. Deze worden, zoo ras doen-

doenlyk is, verplant, en gestadig met regen-water begoten, bloeiende dezelve gemeenlyk in het volgende jaer. Wanneer ze uitgebloeit hebben, dan verplant men dezelve op bedden, die weinig van de Zon beschenen worden; mitsgaders de planten, die, van de moer-plant afgescheurt, wortels gevat hebben; vervolgens moeten dezelve, zoo ze niet beregenen, één en andermael met water begoten worden. Nadien de Auricula genegen is zig uit de aerde te heffen, moet men niet verzuimen dezelve in Maert met aerde aen te vullen en te begieten.

Om dezelve langer in bloem te houden, worden ze, by zommige Liefhebbers, in Potten verplant, die ze alsdan op een stellazie onder een bedekzel zetten; en de aerde dagelijks door eenen Tuit-gieter bevoogtigen; egter zorg-dragende van den bloem niet te raken; want dan zoude die haer poeijer verliezen: dog deze moeten, wanneer ze omtrent hebben uitgebloeit, in de open lucht gezet worden, om den regen te genieten: en alsdan in nieuwe verse aerde

aerde jaerlyks in de Potten verplant worden.

ANGELIEREN worden van zaed, gewonnen uit dubbelde bloemen, vermenigvuldigt. Men zal dit zaed, vroeg in het Voorjaer, omtrent één halve duim diep zaeijen, en gestadig, tot dat het opgekomen is, begieten: vervolgens zal men deze zaeilingen, zoo ras die vyf of zes bladen hebben, verplanten, en in Maert van het volgende jaer herplanten, in welk jaer ze bloem zullen geven. De nieuwe gemackte loten van Angelieren worden in den bloei-tyd afgezet: dit geschied met eene langwerpige snee, ter halfwege van een lot, tot in een lid te maken; het zelve hier na met een houte krukje in den grond vast zettende, en met goede aerde overdekkende; zoo ze, na deze verrigtinge niet beregenen, moeten ze begoten worden. De afgezette loten worden in Oktober, of Maert daer aen volgende, van de moer-plant afgenomen, en afzonderlyk verplant.

FLOS CARDINALIS, MUURBLOEMEN,
VIOLETTEN, BLOEMEN VAN DAMAST,
PLUIM-ANGELIEREN, HYPATICA, PRI-
MULA

MULA VERIS, enz. worden door plant-scheuringen, en door stekken, die, buiten de Zon, in de aerde gestoken worden, voortgekweekt.

Vorders worden ALTHEA, CAPRI-FOLIE, ST. JANS-KRUID, JASMIN, SY-RINGA, VOGELKERS, DUBBELDE BLOEM-KERS, NAENTJES AMANDEL, LAURUS, MYRTUS, OLEANDER, enz. van stekken en uitloopen vermenigvuldigt.

ROZENBOOMEN van verscheide soorten worden door uitloopen en scheuten, die een weinig gewortelt zyn, vermeerderd: uitgezondert de *Mostroos*, dewelke van een nieuw lot vermeerderd word, het geen een snee gegeven, in den grond gelegd, en, gelijk de Angelieren, afgezet word.

Aengaende de gemeene Zaed-bloemen, daer de onkundigste in kan sla-gen, heb ik niets aen te merken, als dat men dezelve moet uitrocijen, eer ze ryp zaed voortbrengen, of men zal dit zaed, by wind-stuivinge door de geheele tuin gezaid zynde, in het volgende jaer over-al zien op-komen.

IX. HOOFD-DEEL.

Van den Moes-tuin.

In den Moes-tuin, die eene open lucht begeert, dog hier en daer met eene Elzen-heininge, tot windkeeringe beplant word, moet den eersten arbeid wezen, dat men des zelfs grond, even na den winter, in het vroege Voorjaer, als men geen meer sneeuw te wagten heeft, omspit, de uitgeteelde aerde met Koe-mest, en de verkoude met Paerden-mest verbeterende, egter vereiffen Krop-salade, Latouw, Sterkers, en geele wortelen niet al te sterke, maer eene zandiger aerde: vervolgens word de grond in akkers verdeelt, op dewelken jaerlyks verscheidentheid van vrugten, zonder zynen grond te laeten ledig leggen, moet geteelt, en van alle onkruid zuiver gehouden worden.

De geenen, die door vervroeginge vrugten willen teelen, moeten daer toe winter-broei-bergen van Paerden-

den-mest, by-na met den gemeenen grond gelyk komende, ter dikte van twee voeten, aenleggen, en daer over bakken met glaze raemen, styl tegen de Zon leggende, stellen: vervolgens word op de Paerden-mest zoo veel goede aerde gelegd, dat de wortels der vrugten niet in de mest kunnen dringen, zullende het anders roestinge aen de vrugten veroorzaken. De glaze raemen worden, by sterke vorst, met haire-kleden of dubbelde riet-matten bedekt: insgelyks moet men de bakken, van alle kanten, met stroo of boom-bladen bezorgen.

Daer zyn Hoveniers, die broeisbergen van boom-bladen (dog een weinig dikker als van Paerden-mest) daer toe Elzen-bladen, als de vetste zynde, verkiezende, aenleggen; om dat dezen eene eenparige en langduurige warmte geven.

Men moet omtrent het zaeijen van moes-vrugten agt geven, dat de aerde matig bevogtigt is; want in te drooge aerde zal het gezaeide geener groei vatten; daerentegen zal het zaed in te natte aerde verrotten: ook

moet men in vogtige gronden yler zaeijen en planten, als in drooge: insgelyks moeten de Voorjaers-vruchten yler gezaeit worden als de Najaers-vruchten: en op dat het zaed door den wind, by de zaeijinge, niet zoude verstuiven, zal men het zelve, met zand gelyk door-een-gemengt, zaeijen. Boven het gezaeide en geplante word een touw gespannen, om Exters, Kraeijen en andere vogels daer van af te keeren: ook moet men by het verplanten van Boonen en Erreten, door onagtzaamheid, geene op den grond laten leggen, dat hunderwaerts zoude lokken.

Voorts is aen te merken, dat men tot de zaeijinge best tweejaerig zaed zal gebruiken, alzoo dit minder doorschiet.

Om alle gewonnen zaed eenige jaeren te bewaeren, moet het in wel gedroogde glaze flesjens gedaen, en die dicht toegestopt worden: maer het zaed moet te voren wel gedroogt zyn: want anders zoude het beschimmelen. Ik hebbe zodanig Salade-zaed gezacit, dat agt jaeren oud was, en na
 2001 wens

wens opkwam: schoon de ervaren Heer Miller, in zyn Woordboek Art. *Zaad* het tegendeel zegt.

Na deze algemeene berigten, zal ik tot de vrugten overgaen, en dezelve na de orde van het A. B. verhandelen.

AERDBEZIEN worden van jonge nieuwe gewortelde planten vermeerdert, dewelke in eene vette doormeste aerde, op bedden van drie voeten breed, in het begin van September verplant worden, op dewelke ze, drie jaeren agter-een, zeer goede vrugten zullen voortbrengen, maer dan moeten ze uitgeroeit worden. Om ten allen tyde schoone groote Aerdbeziën te hebben, moet men jaerlyks nieuwe planten verplanten, dewelke zeer in grootte zullen aennemem, als men telkens de planten haere zy-scheuten beneemt, en de laetste bloemen en knoppen afnypt. Om altyd van groote Aerdbeziën voorzien te zyn, kan men in kleine tuinen een derde gedeelte van een Bed jaerlyks uitroerjen, het zelve op nieuws bemesten, en

daer op in den Herfst nieuwe planten zetten, vervolgende de andere gedeeltens van het Bed van jaer tot jaer te verplanten. Om de Aerdbeziën zuiver te plukken, worden de bedden met een weinig wit zand bestroid.

Men kan niet alleen vroege Aerdbeziën in potjens op broei-bergen van Paerden-mest, maer ook op bedden in broei-bakken met glaze raelmen bedekt, en in welker zy-paden, uitgespit, Paerden-mest gelegd word, voortteelen: mitsgaders op boombladen, waer over een broei-bak gezet word. Ook kan men ze verkrygen aen planten, die in den Herfst op wel ter Zon gelegen rabatten tegen muuren of schuttingen verplant zyn, dewelke, alle na-bloeizels en zyscheuten telkens afgenomen zynde, schoone groote vrugten voortbrengen.

Men vind 'er die, om groote Aerdbeziën te verkrygen, de planten, als de vrugten afgeplukt zyn, gelyks gronds, of wel twee duimen boven den grond, affnyden, en vervol-

volgens altyd de zy-scheuten wegnemen.

AERTISIOKKEN worden van zaed, maer gemakkelyker door Uitspruitzels, die rondom aen de oude wortel voortkomen, vermeerderd: deze zal men, in het begin van April, daer van afscheiden, en verplanten in groeven van zes duimen diepte, moettende de moer-stengen ontbladert worden; want daer door zullen de planten zwaerder worden. Men kan dezelve drie jaeren laeten staen; maer dan moeten ze vernieuwt worden. Om de Aertisiokken vroeg te hebben, neemt men de planten in den Herfst niet uit den grond, maer bedekt ze, zoo laet doenlyk is, na dezelve één voet boven den grond afgesneden te hebben, met aerde, en legt daer op Paerden-mest tegen de vorst.

AJUIN word van zaed, het geen in Maert dicht gezaeit word, voortge-teelt. Dit zaed word uit bollen van Poot-ajuin, dewelken in de Lente één halve voet van malkander verplant worden, in Augustus gewonnen.

ANDYVIE, zoo wel krul-, als breed-bladige, die de beste is, word van zaed geteelt; het welke tot Zomer-andyvie, in het begin van Mei, en tot Herfst- en Winter-andyvie in het laetst van Juni, en in de geheele maend van Juli, yl gezaeit, en daer na veertien duimen van malkander verplant word; welke planten, na dat ze stevige uitgegroeide stoelen gemaakt hebben, met twee banden van stroo worden opgebonden. Het zaed word van planten, die des winters overgebleven zyn, in dezer voegen gewonnen: men hangt de uitgebloeide struiken op, het zaed omtrent ryp zynde, om te weelen; wanneer het, aldus hare verdere rypte verkregen hebbende, gemakkelyk word gewonnen.

ASPERGIEN worden van ryp zaed, het geen in roode beziën opgesloten is, voortgeteelt. Deze beziën worden afzonderlyk, ter wydte dat ze onbedwongen kunnen wortels maken, in Maert gezaeit, en na één of twee jaeren groeijens op deze wyze verplant. Men legt in het laetste van Maert
bed-

bedden aen, ter breedte van drie of vier voeten, met een tuffen-pad van één en één halve voet breed: vervolgens worden de bedden, één voet diep, uitgespit; de aerde word in het pad gelegd, en het gat met Koe-mest gevult; waer op een weinig aerde gebragt zynde, de Aspergie planten met haere wortels wyd uitgespreit, op heuveltjens, ter wydte van één en één halve voet in 't verband in twee ryen, gezet, en vorders met twee of drie duimen aerde gedekt worden: de Aspergien wel in groei op-nemende, vervolgt men dezelve, van tyd tot tyd, ter hoogte van twaelf duimen, de bedden rond aenleggende, met aerde te dekken; vervolgens worden ze in het vierde jaer gesneden, dog altyd voorzigtiglyk, op dat de kruinen niet met het mes gekwetst worden: men stikt dezelve niet langer als tot ruim half Juni, snyd haer lof in September af, en zoekt de afgevallen beziën op, alzo die anders opslag veroorzaken. Men kan de Aspergien, met dunne Koe-mest, in het laetste van Februari, op

de bedden te leggen, jaerlyks bemesten, maer men moet de koe-mest, in het laetste van Maert, weder van de bedden afhalen, klein breken, even op de bedden onder-spitten, en die alsdan met een wenig wit zand bedekken.

Om vroege Aspergien te hebben maakt men, in November, een tussen-pad ter breedte van twee voeten, laet het drie voeten uitgraven, en vult het gat met Paerden-mest, het zelve één en één halve voet boven den gemeenen grond ophogende, en alzoo de Aspergien met glaze raemen gedekt uitbroeiende.

BASILICUM komt voort uit zaed, het geen vroeg in het Voorjaer, op eene wel ter Zon gelegen plaets gezaeit, en met glaze raemen gedekt word.

BEET (Roomse) word in Maert gezaeit, en in Mei op bedden verplant, na dat de wortels en bladen een weinig besnoeit zyn. Dezelve spruit, by den grond afgesneden zynde, weer uit. Men kan ze des winters laten overstaen, bedekkende die met drooge

ge

ge mest voor den vorst; wanneer de steelen, droog geworden, in de Lente zeer smakelyk zyn om te eeten. Het beste zaed word van twee-jarige overgestaene planten in Augustus gewonnen.

BERNAGIE kan, in eenen zomer, op verscheide ryden gezaeit worden, zullende het zelve overvloedig opkomen.

GROOTE BOONEN worden door de gaefste boonen, na dezelve twee dagen in het water geweekt, en in de aerde te spruiten gelegd te hebben, en vervolgens op ryen, met eene tusschenwydte van twee en één halve voet, agt duimen van een te verpooten, vermeerderd. De vroegste Boonen worden in het begin van Februari te spruiten gelegd, en by de verpotinge de pen-wortels een weinig afgestoken; waer door ze met meer struiken zullen opgroeijen. Tussen de reijen van deze Boonen kan men Spinagie en Radys zaeijen, of Zavoi-kool planten.

De later Boonen worden niet verpoot; maer op de plaats, daer ze

zullen blyven groeijen geleg. Dezelve kunnen tot in Juni van drie tot drie weeken gepoot worden. Men vind Warmoeziers, die de Boonen de toppen uitnypen; maer anderen keuren zulks af, als menende dat de Boonen daer door hardbastiger worden; nogtans is het my noit gebleken.

TURKSE BOONEN worden ongeweekt, in het laetste van April of begin van Mei, in drooge aerde te spruiten geleg; van waer ze aen Staken (dewelke drie voeten van mal-kander gestoken worden, niet kruiswys als men gewoon is, maer enkel, nogtans in het verband, daer tussen een tussen-lat vast bindende) drie boonen aen ieder staek verplant worden.

Daer zyn andere Boontjens van verscheide soorten, die laeg by den grond groeijen en weelig tieren.

CHALOTTEN worden in Maert van haere klifters geleg, en in Augustus opgenomen: maer, zoo haer lof eer begint te vergaen, een weinig vroeger. Opgenomen zynde moeten ze,

in de open Lucht en Zon, drie weeken opgedroogt worden.

DRAGON word door wortel - spruiten, dewelken om de drie of vier jaeren verplant worden, ook door inlegginge, voortgeteelt. De verdorde takjens, die in den Herfst versterven, worden in het volgende Voorjaer afgesneden; alzoo deze de jonge spruitjens tegen de vorst dekken.

ERRETEEN bestaen uit veelerlei soorten. De *Zuiker*, *Groene*, *Witte*, en *Geele Dop erreten* worden, na twee dagen geweekt te hebben, in Januari, op eene wel ter Zon gelegen plaets, in eene bak te spruiten gelegd, en met eene glaze raem gedekt: opgekomen zynde, worden ze verplant op bedden, die vier voeten breed zyn, by bosjens van vier of vyf erreten, met eene tussen-wyde van vier duimen: vervolgens worden de reijen, wederzyds, met Willige peul-rys bestoken.

Graeuwe Erreten, zoo vaele als *kapucyne*, worden in vooren, op de plaets daer ze zullen blyven leggen,

F 5 in

in Maert gezaeit, en daer na met hoog peul-rys bestoken.

Erreten van Gratie groeijen laag by den grond. De Erreten worden, vooral in de natte gronden, veelyds van de slakken afgeknaegd, hier voor moet men in de Morgenstond, wanneer deze voor den dag komen, den grond met even warme asse, vry dik, bestroijen.

FRAMBOIZEN worden van gewortelde spruiten vermenigvuldigt, en in Maert geplaat: wanneer ook het oude hout weg-genomen, en het nieuwe daer om staende ingekort word.

KERS of STERKERS word boven op de aerde gezaeit, en met de vlakke schop daer in geplakt. Insgeelyks kan ze des winters in eene houtte bakje, met zand gevult, vogtig gehouden en op eene warme plaets gestelt, voortgeteelt worden.

KERVEL kan maendelyks gezaeit worden. Het zaed word van het Herfst-gezaei in het volgende jaer gewonnen.

KEULEN word in de Lente, even voor het bloeijen van de groote Boonen, gezaeit. Indien men het rype zaed

zaed niet vergadert , zal het gevallen zynde , in het volgende jaer , daer ter plaetse , overvloedig opkomen.

K O M K O M M E R S zal men , om vroeg te hebben , op broei - bergen in dezer voege aenleggen. Maek tegen half Februari een broei-berg gereed , ter dikte van twee voeten Paerdenmest , breng daer op agt duimen aerde , steek daer in de zaeden , of ook wel in daer toe gemackte potjens , bedek de bak met glaze raemen , en leg daer op rietmatten tegen de vorst. Leg vervolgens , in het begin van Maert , een verheven over - plant broei-berg aen , en verplant daer op de planten , of zet daer op de potjens , omtrent half Maert ; luchtende die altyd by zagt weer , en tamelyk bevogtigende.

In de open lucht worden de zaeden , in het laetste van Mei , in de aerde gestoken , en verplant , zoo ras ze daer toe bekwaem zyn. Insgelyks word het zaed van Zult - komkommers in Mei in de aerde gestoken , en vervolgens verplant : daer toe altyd het zaed van groene komkommers nemende. Het zaed , zoo wel
van

van witte als groene, die geel worden als ze ryp zyn, word uit Komkommers, die men daer toe laet leggen, gewonnen.

KOOL: hier van zyn veelerlei soorten, te bekent om op te tellen. Ze worden alle van zaed vermenigvuldigt, opgroeiende aengeaert, en van de Rypen zuiver gehouden.

Bloem-kool word best van Engels zaed, hier te lande gewonnen, gezait. Om dezelve vroeg te hebben, zal men in den Herfst zaeijen, en de planten, in den winter door bedekkinge bewaert zynde, in het volgende vroege Voorjaer diep in de aerde verplanten. Tot Zomer-Bloem-kool zaeit men in Februari onder een Lefsenae: en in de open lucht van Maert tot het laetste van Mei; konnende de planten van het laetste gezait, tot Herfst- en Winter-Bloem-kool, verplant worden: het geen van tyd tot tyd tot in het laetste van Juli word gedaen. Men moet de by-scheuten altyd afbreken, op dat de hart-koolen in grootte beter zouden aennemem:

low 002, 003, 004, 005, 006, 007, 008, 009, 010, 011, 012, 013, 014, 015, 016, 017, 018, 019, 020, 021, 022, 023, 024, 025, 026, 027, 028, 029, 030, 031, 032, 033, 034, 035, 036, 037, 038, 039, 040, 041, 042, 043, 044, 045, 046, 047, 048, 049, 050, 051, 052, 053, 054, 055, 056, 057, 058, 059, 060, 061, 062, 063, 064, 065, 066, 067, 068, 069, 070, 071, 072, 073, 074, 075, 076, 077, 078, 079, 080, 081, 082, 083, 084, 085, 086, 087, 088, 089, 090, 091, 092, 093, 094, 095, 096, 097, 098, 099, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

en by het verpooten de pen-wortel een weinig afsteken.

Zaai- en *Roo-de-kool* worden in het begin van April gezaeit, en in de maend van Juni één en één halve voet van malkander, verplant.

Witte-kool word, tot zomer-kool, in September gezaeit, en in het Voorjaer verplant: men zaeit ook in Mei om die in den Herfst; en in Juli om die in den Winter te gebruiken.

Het Kool-zaed word gewonnen uit koolen, dewelke men laet doorschieten.

KROPSALADE: daer van zyn yelerlei soorten: als *Klooster-*, *Prince-*, *Princesse*, *Blanke Haegse*, *Roodbaerd*, *Bellebonne*, *Chavonse*, *Conseitkroppen* enz. Zy worden alle van zaed, in eene weinig zandige aerde gezaeit, vermenigvuldigt. Men zaeit tot *Weew-kroppen*, in September, zaed van *Blanke Haegse-kroppen*, en stelt ze voor den winter op wel ter Zon gelegen rabatten, of in een houtc bakje, dewelke omtrent half Januari verplant worden op broei-bergen van Paerden-mest, of Boom-bladen, die met

met twaelf duimen aerde bedekt zyn, op dat de wortels van de Kroppen niet in de mest zouden komen: want zulks doende, zouden ze zekerlyk afroesten: vervolgens worden ze met glaze raemen gedekt. Men moet niet verzui- men de bakken by zagt weer te luchen, en van vunse dampen te zuiveren; het geen geschied met eenen steen onder de glaze raemen te leggen, nogtans noit van de kant, daer de wind van daen komt.

In de open lucht kan men de Krop- salade even na de Vorst beginnen te zaeijen, vervolgens verplanten, en daer mede van agt tot agt dagen tot half Juli aenhouden: maer tot zomer- krogen is het zaed van Rood-baert daer toe het verkiezelykste, vermids het zelve niet zoo haestig in zaed schiet.

LATOUW word in den Herfst, op wel ter Zon gelegen rabatten, gezaeit.

BIESLOOK EN KNOFLOOK wor- den van derzelver bolletjens of kli- fters, dewelke van de oude planten

gescheurt worden, vermeerdert, en in Maert gepoot.

MAJOLEIN: de fyne soort van deze word van zaed: maer de grove door plant-scheuringe voortgeteelt.

MELOENEN, van den welken verlerlei soorten zyn, verkies ik de geborduurde Zuiker-meloenen, die eerder ryp worden, en dan de geribde Kanteloupen, als de smakelykste: ze worden alle van zaed, het geen twee jaeren oud, vier en twintig uuren in regen-water geweekt, en vervolgens twaelf uuren opgedroogt is, in dezzer voege voortgeteelt. Men zal, met het begin van Maert, een zaed-broei-berg van Paerden-mest, ter dikte van twee voeten, die weinig in den grond komt, aenleggen; en dezelve, in twee of drie maelen, met agt duimen verse onbeteelde ligte aerde bedekken, waer over een broei-bak met glaze raemen gestelt word, dewelke met dubbelde rietmatten tegen de nagt-koude moet bedekt worden. In deze aerde worden, den berg aen het broeijen zynde, drie geweekte zaeden in één gat, één hal-

ve

ve duim diep , en de gaten zes of agt duimen van malkander , gestoken ; wordende van deze drie zaden , opgekomen , 't geen gemeenlyk na drie dagen is , de twee zwakste uitgetrokken , en de sterkste plant behouden . Als de planten zes bladen verkregen hebben , knypen (dat lubben genoemd word) eenigen de twee bovenste bladen af : andere knypen , als ze vier bladen bekomen hebben , alleen het boven-hartje uit : nogtans de een en de ander altyd zorg dragende , dat de twee eerste uitgesproten Pit-bladen behouden worden . Alsdan word de overplant broei-berg aengelegt : deze moet twee en één halve voet diep in den grond , en drie voeten breed zyn ; maer indien de grond te nat is , moet de voor zoo diep niet zyn : vervolgens word het gat met drie voeten lange Paerdenmest en keutels , waer tussen men nu en dan , by de stroijinge , twee of drie emmers water giet , gelyk gevult , en daer over de broeibak met glaze raemen , schuins tegen de Zuider-zon leggende , gebragt : dog zommigen brengen de glaze raemen met half Mei in huis :

baer zynde , mitsgaders de dunne en magere ranken besnoeijen. De ranken met schepzels, dat zyn vrugt-dragers, nypt men voor-aen een weinig af, op dat ze meer in vrugt zouden aennemem en kleven, dat is doorgroeijen. Wanneer de vrugten omtrent ter halver groei zyn, zal men ze, by sterke droogte, om den derden dag buiten de Zon, mits de struik van de plant mydende, met water begieten en met regen-water oversproeijen, want anders zoude zig zalpeterige vlakken op de bladen vertoonen; maer haere grootte hebbende, niet meer. Men vind Hoveniers, die in 't geheel de planten niet begieten, maer die de grond van de tuffen-paden begieten om de uitenden der wortels te bevogtigen. Men zal onder dezelve, als ze de grootte van een ey hebben, een stuk van eene Lei-schael leggen, het geen de ryp-wordinge bevordert: ook dekt men de vrugten, by brandende Zonne-schyn met een kools-blad, op dat ze niet zouden afruijen. Als men kankerling ontdekt, moet men die uitsnyden, en de wonde met versse Koe-mest

mest toeftryken. Men vind 'er, die daer toe gefchraapt wit kreit, in plaets van Koe-mest, gebruiken. Ook zyn 'er die de Voor, in plaets van met Paerden - mest, met verse Run vullen; dezelve in de Voor twee en één half voet diep en vier voet breed leggende: dog dan moet men zorg dragen, dat de Meloen-planten in een ruim gat, met oude Run gevuld, gezet worden, op dat de teere wortels door de hette van de verse Run niet verzengt worden.

Het zaed word uit smakelyke rype Meloenen gewonnen, het geen van haere flymerigheid gezuivert, vervolgens gedroogt, en in glaze flesjens dicht gestopt, bewaert word.

MILLE word van zaed, het geen in de Lente gezaeit word, voortgeteelt.

NIP of KATTEKRUID word van deszelfs by spruiten vermenigvuldigt. Men moet het met ruigte van doorn tegen de Katten beschermen, alzoó ze dit kruid gaern eeten.

PIETERSELIE word in Februari gezaeit: dog men laet het zaed te

voren weeken, en weder even drogen; op dat het, by de zaejinge, niet aen malkander zoude blyven hangen. Het zaed van Pieterfelie-wortelen, als ook Krul-pieterfelie moct zeer yl gezaeit, en namaels, te dicht staende, uitgedunt worden.

PIMPERNEL word van zaed, in het Voorjaer gezaeit, ook van zy-scheuten vermeerdert.

POSTELEIN: daer van zyn twee soorten, met groene en met geele bladen: deze laetste, als de aengenaemste zynde, word in het laetste van April, op eene wel ter Zon gelegen plaets, van zaed vermeerdert. Vermids de Postelein zeer ras in 't zaed schiet, en het zelve ligt laet vallen, zoo zal dezelve eens gezaeit zynde, in de volgende jaeren, ter zelve plaets weelig opkomen.

PREY word in de maend April yl gezaeit. Zie verder het artykel *Ajuin*.

RADYS is van twee soorten, met groot en klein lof; van de welke men die met klein lof moet zaeijen. Om dezelve vroeg in Februari te hebben, zoo zaeit men in het Najaer: voorts kan men ze vroeg in het Voorjaer, en

ver-

vervolgens van tyd tot tyd zaeijen. Het zaed word gewonnen van Radyffen, die in April verplant worden, en in Juli ryp zaed geven.

RAMMELASSEN en KNOL-RADYS worden in Juni gezaeit.

ROSMARYN word niet alleen van zaed, maar ook van stek vermenigvuldigt, het geen in het begin van Mei in de aerde gestoken word.

SALADE: nadien ik van de Krop-salade reeds verslag gedaen heb, zal ik alleen van de VETTEKOUS, die in den winter gebruikt word, aentekenen, dat ze van zaed, het geen men in September zaeit, word voortgeteelt.

SALIE: daer van zyn verscheide soorten: zy worden van stek voortgeteelt.

SELDERY word, het zaedt vier en twintig uren geweekt zynde, tweemaal 's jaers gezaeit: de eerste, op een weinig Paerden-mest, in het begin van Maert, stellende daer over een bakje met een glaze raem: de tweede omtrent half Mei in de open lucht. Men moet indagtig zyn om de Seldery, opgekomen zynde, daer toe gemeenlyk drie

of vier weeken verlopen, voor de verplantinge te dunnen, op dat de planten, die blyven staen, te beter zouden aendikken: vervoigens worden dezelve in greppen, die drie voeten van malkander gelegen zyn, één voet van den anderen verplant: wanneer de planten wel uitgegroeit zyn, word yder met één of twee banden gebonden en hoog aangeaerd. Het zaed word uit struiken, die men laet overstaen, gemeenlyk tegen Juli bloeijen, en in Augustus ryp zaed geven, gewonnen.

SPINAGIE is van twederlei soort, met ronde, en met spitse bladen: het zaed van de rónde is rond; dog van de spits-bladige is met scherpe doortjens bezet. De Spinagle word in het Voorjaer gezaeit, als mede in het laetste van Augustus, om die in den Herfit te gebruiken.

SPAENSE DISTEL word van zaed, ook van uitspruitzels voortgeteelt: het zelve word in April gezaeit.

THYM word van zaed, en by-scheuten vermeerdert, dewelke in Maert verplant worden; en vier jaeren op eene plaets weelig groeijen.

VENKEL word van zaed, het geen in Augustus word gewonnen, voortgeteelt.

WORTELN: daer van zyn veele soorten; omtrent dewelken in het algemeen te letten staet, dat men die, opgekomen zynde, één en andermael moet dunnen, op dat de aanderen te beter zouden aendikken.

Biet-wortelen of *Karoten*, worden in Maert, drie zaeden by-een, negen duimen van malkanderen gestoken, en opgekomen zynde de twee tederste uitgetrokken. Het zaed word in September gewonnen uit wortels, die men eene winter bewaert en verplant heeft.

Chikorey-wortelen worden omtrent half Mei gezaeit.

Hoornse wortelen worden van Utrechts zaed, door het welke men Salade- en Prey-zaed kan mengen, in het begin van Maert gezaeit.

Leidse wortelen worden in April en Mei, om in den Herfst en Winter te gebruiken, gezaeit. Men moet de wortelen, om des winters te eeten, voor de vorst plukken, boven de kruisnen afsnyden, daer na schoon afspoelen,

len , en opgedroogt zynde in droog zand kuilen.

Peper-wortelen worden van derzelve wortel- stukjens , of afgesneden kruinen , die in November of Februari in de aerde gestoken worden , vermeerderd.

Schorfoneer - wortelen worden van zaed van twee-jarige wortelen , het geen in Juli ryp word , voortgeteelt. Men zaeit het in Maert , ook wel in Augustus.

Witte wortelen of *Pastinaken* worden in Maert dunnetjes gezaeit , en vervolgens op vier duimen van malkander gedunt. Als men het loof van dezelfde tot op één halve voet boven den grond in Augustus affnyd , zullen ze dikker worden.

Zuiker wortelen worden van zaed vermenigvuldigt , maer meest van spruiten , welke aen de kruinen , in de rondte , uitschieten , en in Maert daer afgenomen zynde vier duimen van malkander gepoot worden.

W Y N R U I T word van zaed en stekjens voortgeteelt : men moet deszelfs zaed-knoppen voor den winter
niet

niet affnyden : want die de sterke vorst afkeeren.

ZOETHOUT is eene wortel vrugt, van het welke de boven scheuten jaerlyks versterven, en in het Voorjaer afgesneden worden.

ZUURING: daer van zyn veele foorten : dog de *Spaense* is de beste ; dezelve word door plant-scheuringe voortgeteelt, en schiet, afgesneden zynde, weder uit. De *Schape*n en *Roomse* *Zuuring* word uit zaed gewonnen, het geen in Juni en Juli, ook in Augustus tot Winter-zuuring gezaeit word.

*Maendelykse oeffening wegens het
zaeijen en pooten van Moes-
vrugten.*

JANUARI Zaeit men Zuiker,
Groene en Witte Dop-erreten,
Sterkers, Kervel maendelyks, en
Krop-salade op broei-bergen.

FEBRUARI Basilicum, groote Boo-
nen, Bloemkool en Komkommers op
broei-bergen, Pietersfelie, Radys van
maend tot maend, en Peper-wortel-
len.

MAERT Ajuin, Aspergien, Cha-
lotten, Dragon, graeuwe Erreten,
Framboisen, Keulen, Zomer-bloem-
kool, Krop-salade van maend tot
maend, Bies-look, Majolein, Me-
loenen, Nip, Pimpernel, Salie,
Seldery, Thym, Biet-wortelen,
Hoornse Wortelen, Schorsoneeren,
witte Wortelen, Zuiker-wortelen
en Zuuring.

APRIL

VAN DEN MOES-TUIN. 107

APRIL Aertfiokken, Turkse Boonen, Zavoï kool, Mille, Postelein, Prei, Spinagie, Spaense Dittel en Leidse Wortelen.

MEI Andyvie, Komkommers, Herfit - Bloem - kool, Rosmaryn, Seldery, Chikory - wortelen, en witte Kool.

JUNI Andyvie, Ramelassen, Schapen en Roomse Zuuring: de Zuuring ook in de twee volgende maenden.

JULI Witte Kool.

AUGUSTUS Spinagie en Scherfoper - wortelen.

SEPTEMBER Aerd - beziën, Witte Kool, Krop - salade tot Weeuwen en Vette - kous.

OKTOBER Bloem - kool en Latouw.

NOVEMBER Peper - wortelen.

X. HOOFD-DEEL.

Van de Gebreken der Vrugt-boomen, en het Ongedierte.

De Vrugt-boomen zyn veele ongemakken onderworpen; inzonderheid zyn de Rypen, Wespen, Oorwormen, Mieren, Pissebedden, Slakken en meer anderen hunne volstreckte vyanden. De Hoveniers hebben van tyd tot tyd veele middelen in het werk gestelt om deze vyanden te grieven; maer, myns wetens, nog geen algemeen hulp-middel gevonden om dezelve op haere komst van kant te helpen: dies vinde ik niet ondienstig mede te deelen wat ik tot weeringe van dezelve in 't werk gestelt hebbe.

Om de voortgang van kankeringe aen Boom-takken te verhinderen, moet men dezelve tot op het leven uitsnyden, en de wonde aenstonts met het opgegeven smeerzel (bladz. 30.) bestryken.

Om

Om de Boomen van hunne bemostinge te zuiveren; begieten eenigen dezelve met water, daer in ongebluste kalk gemengt is: anderen boenen, als het geregent heeft, met een stevig bosteltje de most van hunne Boomen: dog ik heb niet beter gevonden, als dezelve zoo ras doenlyk is, te snoeijen, en voor den winter met koe-gier te begieten; zullende deze, door de vorst van de takken vallende, niet alleen de most weg-nemen, maer ook de Boomen van ander ongedierte, inzonderheid van de Wolven en het Kalandar-rypje zuiveren: hebbende het spuiten met Toebaks-water tegen dat ongedierte, als eenigen doen, van weinig dienst bevonden.

Ring-rypen, die haer gemeenlyk om jaerige takjens hegten, moeten in de winter-snoeiinge zorgvuldig opgezocht en in het vier verbrand worden.

Pop-rypen, gemeenlyk boven in de toppen met bladen, zelfs met één blad, omwonden, huisvestende, moeten met een Ryp-haek weg-genomen en verbrand worden.

Plak

Plak-rypen, meesttyds aen muuren gehegt, en by-na eenkoleurig met de kalk, moeten zorgvuldig opgezogt en gedoot worden.

Zwarte Rag-rypen, waer mede de Hagedoorn boomen bezet zyn, moeten vroeg, en dikwils met een beezem uit dezelve geveegt worden.

Andere witte, bonte, en zwarte Rypen moeten opgezogt zynde gedoot worden: voor al de Witjes, die haere eijeren op en in de planten van de Bloem- en Zavoï-kool leggen.

Om de Mieren te weeren, die, inzonderheid aen de Perzik boomen zeer nadeelig zyn, zelfs in zoo ver dat ze door dit gedierte aen 't kwynen geraaken en eindelyk sterven, zyn veelerlei middelen in het werk gestelt, als het planten van Thym, Knof-look enz. maer daer voor heb ik niet beter gevonden, als haer nest, veelttyds aen den voet eenes booms zynde, op te zoeken, en met de schop opgeschept in een emmer met water van kant te maken. Als men het nest niet kan ontdekken, zoo zet bloem-potten omge-

gekeert boven op de aerde, daer op te vooren een weinig zuiker gestroit is, en gy zult dagelyks, daer onder millioenen vindende, kunnen vernielen. Ook kan men glaesjens met water, daer in honing gemengt is, gelyks of even boven den grond zetten, waer in ze zullen verdrinken. Men vind 'er die by de eerste ontdekking van de Mieren de toppen der takken met Toebaks-water besproeijen.

De vrugten der Perzik-boomen worden niet alleen van de Oor-wormen, maer ook van de Pissebedden geschonden en opgegeten. De eerste vangt men met slaep-bollen hier en daer in de boomen te hangen, die daer in nestelen, en vervolgens uitgeschud gedoot worden. Pissebedden worden gevangen, met stukken van gekookte geele wortelen, op welker zoet zy aezen, daer in nestel-gaten makende, hier en daer in de boomen te hangen, en dus gevangen te dooden: dog men moet het werkstellig maken, eer dat de vrugten aan het rypen gaen.

Wespen, die de Druiven uit-eeten, en geheele trossen vernielen, zyn be-
zwaer,

112 VAN DE GEBREKEN

zwaerlyk te weeren. Het beste middel daer voor is eenige flessen, half met zuiker-water gevult, en de halzen met wat honing besmeert, in de boomen te hangen, zullende de Wespen, die tragten by het zuiker-water te komen, daer in vallen, en verdrinken; dog men moet de flessen daer van om de vier dagen zuiveren. Of men zet glazen met water, waer in honing gemengt is; in dezelve worden ze wel gevangen, maer men lokt ze ook derwaerts. Beter hebbe bevonden in het Voorjaer de ouden, die alsdan veeltyds des morgens, in de Zon tegen de muuren en schuttingen komen zitten, te vangen en te dooden: of in den Zomer haer nest, het geen zy veeltyds aen floot kanten, of onder eenen hollen boom gemackt hebben, op te zoeken: het zelve gevonden zynde, zal men, na Zonnen-ondergang, in het gat een stuk brandende zwavel-lugt, als de Wynkopers gebruiken, steken, en het gat aenstonts met aerde stoppen; vervolgens zal men van de andere zyde van het nest een gat maken, en daer in één of twee emmers

emmers met water gieten, wanneer men de Wespèn, door de lugt-damp dronken zynde, moet dootslaen.

De Luizen, die de bladen van Moerellen-boomen, Kerstien, Goudpipingen, Renetten enz. bezetten, worden met eene gewaterde spongie afgewassen.

De Zwarte-vlieg word, door de rook-dampen van brandende wolle oude lappen, schoen-zoolen en diergelijke, in eene yzere pot onder de boomen gestelt zynde, vernielt.

Om de Slakken te weeren, word de grond der Moes-akkers of bedden met grof zand of turf-as, ook Brouwers-as bestroit.

Aerd-wormen, die de bloemplanten van onder afknagen, zullen door eene grond-schuddinge opkomen; wanneer ze ligt te vangen en te dooden zyn.

De Water-rotten knagen veelyds de wortels van de boomen af, die aen de water-kanten geplant staen. Om deze te vangen steekt men twee stokken in het water, bind daer aen een hooge verglaesde pot, zodanig dat de

H

rand

rand drie duimen boven het water komt; maek binnē de rand een houtte bord, steek daer in wederzyds een stevig yzer-draet, leg dan het houtte bord, in twee gemaekte kippen, op den rand van de pot, die half met water moet gevult zyn; en leg in het midden van het bord een stuk van een witte wortel: de Rotten de zelve ziende, en gaern etende, zullen aenstonts daer op afkomen, maer op het draeiende bord komende in de gladde pot vallen, daer tegen ze niet kunnen opklimmen. Anders kan men ook op de kanten der sloten, twee derde deelen pleister, één derde deel bloem-meel, en een weinig geschrapte komein-kaes wel door-een gemengt, leggen: dit gegeten zynde zal haer ingewand aenstonts doorknagen. Men vind 'er, die zeggen dat ze de reuk van Knof-look niet kunnen verdragen, en daerom dezelve pooten. Andere zetten kleine fuikjens in het water om dezelve daer in te vangen.

H

I N H O U D
D E R
HOOFD-DEELEN.

EERSTE HOOFD-DEEL.

*Van de Gronden , en der zelve Bear-
beidinge.* Bladz. 13

TWEDE HOOFD-DEEL.

*Van de Aerde , en deszelfs bemesting-
ge.* 19

DERDE HOOFD-DEEL.

Van den Kweek-hof. 21

VIERDE HOOFD-DEEL.

Van het Enten , Oculeeren en Zoogen. 27

VYFDE HOOFD-DEEL.

Van het Planten der Boomen. 34

ZES-

ZESDE HOOFD-DEEL.

*Van het Winter- en Zomer-snoeijen der
Vrugt-boomen.* 40

ZEVENDE HOOFD-DEEL.

*Aengaende het aenkweeken en behandelen
van Wyngaerden.* 49

AGTSTE HOOFD-DEEL.

Van den Bloem-hof. 66

NEGENDE HOOFD-DEEL.

Van den Moes-tuin. 78

*Maendelykse oeffening wegens het zaeijen
en pooten van Moes-vrugten.* 106

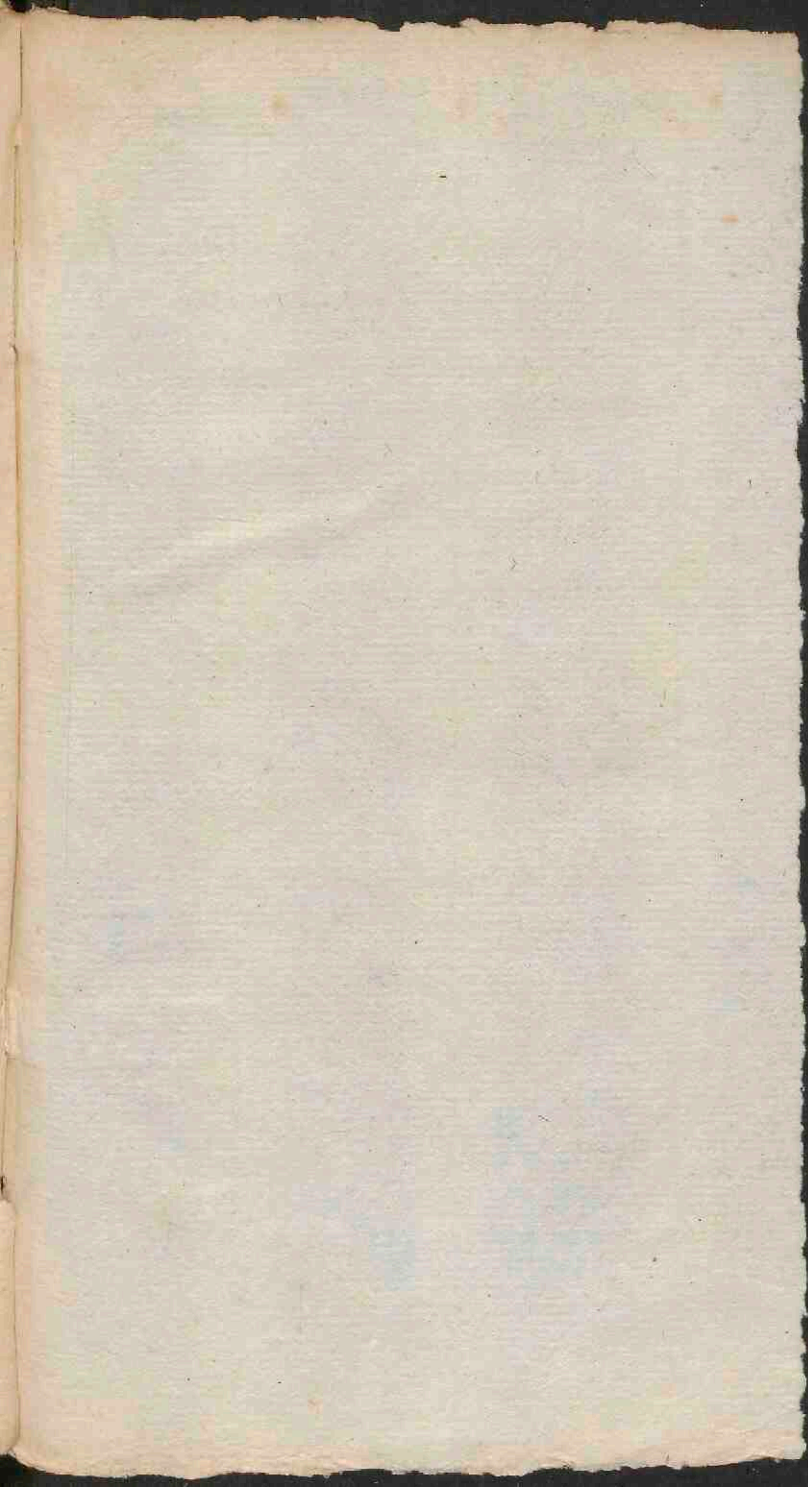
TIENDE HOOFD-DEEL.

*Van de Gebreken der Vrugt-boomen,
en het Ongedierte.* 108

E I N D E.

DRUK-FOUTEN.

Bladz. 25. Reg. 20. Man lees Men
- - - 36. - - - 17. lees de Perzik- en Abri-
koos op Pruim, als ook de Peeren-
boomen.

A 2574077

